
Dokument 7:1

(2014–2015)

Årsmelding til Stortinget
fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og
sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) for 2014

Forord

I henhold til lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrolloven) § 8 nr. 2 avgir utvalget med dette melding til Stortinget om sin virksomhet i 2014.

Årsmeldingen er ugradert, jf. kontrolloven § 8 nr. 2. Hvorvidt informasjonen er sikkerhetsgradert, skal etter sikkerhetsloven avgjøres av den som har utstedt informasjonen. Før meldingen avgis til Stortinget, sender utvalget de respektive delene av meldingsteksten til tjenestene for at de skal avklare om meldingen følger dette kravet. Tjenestene er også gitt anledning til å kontrollere at det ikke foreligger feil eller misforståelser i beskrivelsen av faktiske forhold.

Innhold

	Side		Side
1. Om EOS-utvalgets virksomhet i 2014	7	3.9.1	Vilkår for utlevering og notoritet 17
1.1 Utvalgets mandat og sammensetning ...	7	3.9.2	Norske personer registrert i liste utarbeidet av Counter Terrorism Group (CTG) 18
1.2 Utført kontrollvirksomhet	8	3.9.3	Norske personer registrert i databasen tilhørende Terrorist Screening Center (TSC) 18
1.3 Forhold som bes behandlet av Stortinget – saksbehandlingstid i klareringssaker	8	3.10	Informasjonsutveksling med nasjonale etater 19
1.4 Saker tatt opp på bakgrunn av kritisk omtale i den offentlige debatten	9	3.10.1	Samarbeid mellom PST og tollmyndighetene 19
1.4.1 Innledning	9	3.10.2	Utveksling av informasjon med Kripos – etterlysing i Schengen – Informasjons-system (SIS) 20
1.4.2 Påstand om ulovlig overvåking av Harald Stabell	9	3.10.3	PSTs innhenting av passasjerinformasjon fra flyselskaper 21
1.4.3 Terrorvarsel sommeren 2014	9	3.11	Varsling ved opprettelse av mobilregulerte soner 22
1.4.4 Påstander om falske basestasjoner	9	3.12	Utvalgets undersøkelser av påstander om politisk overvåking og PSTs bruk av Christian Høibø som kilde 22
1.5 Ekstern evaluering av EOS-utvalget – unntak fra taushetsplikten	10	3.13	Klagesaker for utvalget 23
1.6 Utvalgets eksterne relasjoner	11	4. Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM)	23
1.7 Administrative forhold	11	4.1	Generelt om kontrollen .....
2. Utviklingstrekk og utfordringer i meldingsåret	11	4.2	Saksbehandlingstid i klareringssaker ...
3. Politiets sikkerhetstjeneste (PST)	12	4.3	Klareringssak om unnlatt fremstilling om helsemessige forhold .....
3.1 Generelt om kontrollen	12	4.4	Konsekvenser av å trekke klagen i klageomgangen .....
3.2 Utvalgets gjennomføring av halvårskontroller i PST	12	4.5	Sak om innhenting av opplysninger om personer som ikke omfattes av personkontrollen .....
3.3 Kontrollen med arkiver og registre	12	4.6	Gjennomføring av sikkerhetssamtaler .
3.3.1 Kontrollen av PSTs behandling av opplysninger i arbeidsregisteret Smart .	12	4.7	Tilgang til informasjon i sikkerhetsklareringssaker .....
3.3.2 Tips- og loggsaker	14	4.8	Klagesaker for utvalget .....
3.3.3 Behandling av etterretningsopplysninger i DocuLive og Smart	14	5. Forsvarets sikkerhetsavdeling (FSA)	28
3.4 Behandling av opplysninger utenfor arkiver og registre	15	5.1	Generelt om kontrollen .....
3.5 Fremmed etterretningsvirksomhet i Norge	15	5.2	Saksbehandlingstid i klareringssaker ...
3.6 Enkeltstående tilfelle av spredning av undergravende informasjon	16	5.3	Spørsmål til to henlagte klareringssaker
3.7 PSTs behandling av begjæringer om avgradering og innsyn	16	5.4	Klagesaker for utvalget .....
3.8 PSTs anmodninger til teletilbydere om gjennomføring av kommunikasjonskontroll – gradering og sikkerhetsklarering	16		
3.9 Informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester	17		

6.	Etterretningstjenesten (E-tjenesten)	30	7.4	Stikkprøvesaker Post- og teletilsynet ...	34
6.1	Generelt om kontrollen	30	8.	Forslag til endringer i kontrolloven og kontrollinstruksen	34
6.2	Utvalgets innsyn i E-tjenesten	30	Vedlegg		
6.3	Oppfølging av utvalgets undersøkelse av opplysninger om norske kilder mv. i E-tjenesten	31	1.	Begrepsforklaringer	36
6.4	E-tjenestens sletterutiner for operativ informasjon	32	2.	Møter, besøk og deltakelse på konferanser mv.	38
6.5	Brudd på forbudet i e-loven § 4	32	3.	Personale	40
6.6	Undersøkelse av E-tjenestens arkiver og registre i klagesaker	32	4.	Lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrolloven)	41
6.7	Klagesak for utvalget	33	5.	Instruks 30. mai 1995 nr. 4230 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollinstruksen)	43
7.	Kontroll av annen EOS-tjeneste	33			
7.1	Generelt om kontrollen	33			
7.2	Utvalgets tilgang til FISBasis	33			
7.3	Oppfølging av inspeksjon i personell-sikkerhetstjenesten i Justis- og beredskapsdepartementet	33			

Dokument 7:1

(2014–2015)

Årsmelding til Stortinget
fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste
(EOS-utvalget) for 2014

Årsmelding til Stortinget fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) for 2014

Til Stortinget

1. Om EOS-utvalgets virksomhet i 2014

1.1 Utvalgets mandat og sammensetning

EOS-utvalget er et permanent kontrollorgan, som har til oppgave å kontrollere virksomheter som utøver etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-tjeneste). Utvalgets mandat følger av kontrollloven og kontrollinstruksen.¹ Utvalgets kontroll gjelder bare EOS-tjeneste som utøves av offentlig myndighet, eller som er under styring av eller oppdrag fra offentlig myndighet og som har relevans for problemstillinger knyttet til rikets sikkerhet.²

Formålet med kontrollen er i henhold til kontrollloven § 2 første ledd å:

- 1) klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, herunder påse at det ikke nyttes mer inngri-

¹ Lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollloven) og instruks om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollinstruksen), fastsatt ved stortingsvedtak 30. mai 1995. Lov og instruks ble sist endret i juli 2013.

² Det er bestemmelser som viser til kontrollloven i lov 20. mars 1998 nr. 10 om forebyggende sikkerhet (sikkerhetsloven) § 30, lov 20. mars 1998 nr. 11 om Etterretningstjenesten (e-loven) § 6, instruks 29. april 2010 nr. 695 om sikkerhetstjeneste i Forsvaret § 14 og lov 28. mai 2010 nr. 16 om behandling av opplysninger i politi og påtalemyndigheten (politiregisterloven).

- pende midler enn det som er nødvendig etter forholdene, og at tjenestene respekterer menneskerettighetene,
- 2) påse at virksomheten ikke utilbørlig skader samfunnslivet, og
- 3) påse at virksomheten holdes innen rammen av lov, administrative eller militære direktiver og ulovfestet rett.

Utvalget skal i sin kontroll iaktta hensynet til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede makter.³ Utvalget skal ikke søke mer omfattende innsyn i graderete opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene, og skal så vidt mulig ta hensyn til kildevernet og vern av informasjon mottatt fra utlandet.⁴ Kontrollen med enkeltsaker og operasjoner skal være etterfølgende, og kontrollen skal være til minst mulig ulempe for tjenestenes løpende operative virksomhet.⁵

Utvalget har syv medlemmer. Medlemmene velges for et tidsrom på inntil fem år av Stortinget i plenum etter innstilling fra Stortingets presidentskap.⁶ Det oppnevnes ikke varamedlemmer. Medlemmene kan gjenoppnevnes.

Utvalget er et uavhengig organ. Medlemmer av utvalget kan derfor ikke samtidig være stortingsrep-

³ Jf. kontrollloven § 2 annet ledd.

⁴ Jf. kontrollinstruksen § 5 første ledd. Av kontrollinstruksen § 6 fremgår det at utvalget kan fatte bindende avgjørelse om innsynsretten og om kontrollens utstrekning. Eventuell protest skal inntas i årsmeldingen, og det vil da være opp til Stortinget å mene noe om tvisten, etter at innsyn er gitt som anmodet (ingen oppsettende virkning). I 1999 vedtok Stortinget ved plenarvedtak at det skulle gjelde en særskilt prosedyre for tvist om innsyn i E-tjenestens dokumenter.

⁵ Jf. kontrollinstruksen §§ 4 og 7.

⁶ Jf. kontrollinstruksen § 1 første ledd.

representanter. Utvalget har en bred sammensetning, der både politisk bakgrunn og erfaring fra andre samfunnsområder er representert. Utvalgets medlemmer og ansatte i sekretariatet skal ha og har sikkerhetsklarerer og autorisasjon for høyeste nivå både nasjonalt og etter traktat Norge er tilsluttet.⁷

Eldbjørg Løwer, Kongsberg, leder
Svein Grønnern, Oslo, nestleder
Trygve Harvold, Oslo
Theo Koritzinsky, Oslo
Wenche Elizabeth Arntzen, Oslo
Håkon Haugli, Oslo
Øyvind Vaksdal, Karmøy
Inger Marie Sunde, Bærum

Av dagens syv medlemmer har fem ulike partipolitiske bakgrunn. Det styrker utvalgets legitimitet. Vervet som utvalgsmedlem opptar nå nærmere 20 prosent av en full stilling. Utvalgsleder arbeider i ca. 30 prosent av en full stilling.

Utvalget støttes av et sekretariat på ti personer. Sekretariatet fikk i 2014 tre nye stillingshjemler; én samfunnsviter, én teknolog, og én jurist. Ved utgangen av 2014 bestod sekretariatet av sekretariatsleder som er jurist, fem jurister, én samfunnsviter og to administrativt ansatte.

1.2 Utført kontrollvirksomhet

Utvalgets kontrollvirksomhet utøves i hovedsak ved at utvalget gjennomfører anmeldte inspeksjoner i EOS-tjenestene. Kontrollinstruksen oppstiller krav til utvalgets årlige inspeksjoner.⁸ Utvalget har overholdt disse kravene i 2014. Utvalget har gjennomført 25 inspeksjoner. Politiets sikkerhetstjeneste (PST) er inspisert 10 ganger, Etterretningstjenesten (E-tjenesten) 5 ganger, Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) 4 ganger og Forsvarets sikkerhetsavdeling (FSA) 3 ganger. Etterretningsbataljonen, personellsikkerhetstjenesten i Justis- og beredskapsdepartementet og personellsikkerhetstjenesten i Forsvarsbygg er inspisert én gang hver. Utvalget har i 2014 ikke funnet grunn til å gjennomføre uanmeldte inspeksjoner.

Utvalget deler sine inspeksjoner inn i en kontroll- og en orienteringsdel. I kontrolldelen gjennomgår utvalget fremlagt materiale, enten på papir eller på skjerm. Sekretariatets inspeksjonsforberedelse foregår i møter over én til to dager, og består av en gjennomgang av saker, registreringer og annen operativ informasjon i tjenestene. I orienteringsdelen får utvalget en orientering om den løpende virksomheten i

Under følger en oversikt over utvalgets sammensetning og medlemmenes funksjonsperioder:

⁷ Jf. kontrollinstruksen § 1 annet ledd. Det vil si klarering og autorisasjon for STRENGT HEMMELIG og COSMIC TOP SECRET.

1. juli 2011 – 30. juni 2019
13. juni 1996 – 30. juni 2016
7. november 2003 – 30. juni 2016
24. mai 2007 – 30. juni 2019
1. juli 2009 – 30. juni 2014
1. januar 2014 – 30. juni 2016
1. januar 2014 – 30. juni 2016
1. juli 2014 – 30. juni 2019

tjenesten og om spesielle temaer og saker som utvalget på forhånd har bedt om.

Utvalget opprettet i 2014 39 saker av eget tiltak, mot 26 saker i 2013. Sakene utvalget har tatt opp av eget tiltak er hovedsakelig oppfølging av funn fra utvalgets inspeksjoner.

Utvalget undersøker klager fra enkeltpersoner og organisasjoner.⁹ Det kom inn 26 klager over EOS-tjenestene til utvalget i 2014, mot 47 klager i 2013. Selv om antallet klagesaker har sunket, har utvalget brukt svært mye mer ressurser på klagesaksbehandling enn tidligere år. Dette har særlig bakgrunn i klagenes kompleksitet og omfang. Enkelte av klagenes rettet mot flere av EOS-tjenestene samtidig. Utvalget har på formelt grunnlag avvist 4 klagesaker, blant annet under henvisning til at forholdet faller utenfor utvalgets kontrollområde. Klager og henvendelser som faller innenfor utvalgets kontrollområde undersøkes i den eller de tjenester som klagen retter seg mot. Dersom utvalget finner grunn til det, undersøker det klager i flere tjenester enn den tjenesten klagen er rettet mot. Utvalget praktiserer generelt sett en lav terskel for å behandle klagesaker.¹⁰

Utvalget har i 2014 hatt 21 interne arbeidsmøter.

EOS-tjenestene har gjennomgående vist forståelse for utvalgets kontroll i 2014. Erfaringene har vist at kontrollen bidrar til å sikre enkeltindividets rettsikkerhet – og til å skape tillit til at tjenestene opererer innenfor sine rettslige rammeverk.

1.3 Forhold som bes behandlet av Stortinget – saksbehandlingstid i klareringssaker

Utvalget har i årsmeldingene for 2011, 2012 og 2013 påpekt at saksbehandlingstiden i klareringssaker er altfor lang i mange tilfeller. I årsmeldingen for

⁸ Kontrollinstruksen § 11 nr. 2 krever et minimum av 23 inspeksjoner per år.

⁹ Jf. kontrollloven § 3 annet ledd.

¹⁰ Se merknaden til kontrollinstruksen § 8 i NOU 1994: 4 på side 64.

2013 uttalte utvalget at situasjonen var bekymringsfull.

I 2014 er situasjonen forverret. I tillegg til å ha kritisert NSM og FSA i til sammen fem klagesaker for lang saksbehandlingstid, har utvalgets inspeksjoner vist at klareringssaker ikke blir behandlet innen en forsvarlig tidsramme. Utvalget har for eksempel sett saker der førsteinstansen har brukt over to år på å vurdere om egen negativ avgjørelse skal omgjøres eller oversendes til klageinstansen. Forverringen av situasjonen i meldingsåret synes særlig å ha sammenheng med innføringen av nytt saksbehandlingssystem for klareringssaker (Mimir), samt manglende personellressurser.

EOS-utvalget har etter kontrollloven ingen instruks- eller sanksjonsmuligheter, og konstaterer at stadige påpekninger i utvalgets årsmeldinger ikke har ført til forbedringer.

Den lange saksbehandlingstiden skaper stor usikkerhet for både arbeidstaker og arbeidsgiver, og kan medføre et økonomisk tap på begge sider, et effektivitetstap for arbeidsgiver, samt karrieremessige vanskeligheter for arbeidstaker. Saksbehandlingstiden er i mange saker nå så lang at den medfører en uforholdsmessig inngripen i enkeltpersoners liv fra myndighetens side.

Utvalget har i 2014 blitt regelmessig orientert om situasjonen under inspeksjoner i NSM og FSA. Årsakene til den lange saksbehandlingstiden og tiltakene som er iverksatt av disse myndighetene er nærmere beskrevet under punkt 4.2 og 5.2.

I medhold av kontrollinstruksen § 13 nr. 3 bokstav g anmoder utvalget Stortinget om å behandle saken og vurdere snarlige tiltak som kan forbedre situasjonen.

1.4 Saker tatt opp på bakgrunn av kritisk omtale i den offentlige debatten

1.4.1 Innledning

Det følger av kontrollloven § 3 annet ledd at utvalget av eget tiltak skal ta opp alle saker og forhold som det ut fra formålet finner riktig å behandle, og særlig slike som har vært gjenstand for offentlig kritikk. Utvalget har på denne bakgrunn undersøkt enkelte saker som har vært gjenstand for kritisk omtale i den offentlige debatten.

1.4.2 Påstand om ulovlig overvåking av Harald Stabell

I en artikkel i Aftenposten i mars 2014 fremgikk det at advokat Harald Stabell hadde mistanke om at hans advokatkontor ble avlyttet i 2010 og 2011. I denne perioden arbeidet Stabell for Arne Treholt med begjæring om gjenopptakelse av straffesaken mot Treholt. På bakgrunn av de alvorlige påstandene om

ulovlig overvåking av Stabells kontor, besluttet utvalget på eget initiativ å undersøke saken.

Som ledd i undersøkelsen gjennomførte utvalget en samtale med Harald Stabell, som ikke ønsket å navngi sin kilde til opplysningen om den påståtte overvåkingen. Stabell opplyste at han ikke mistenkte PST for dette. Utvalget foretok likevel undersøkelser i PSTs arkiver og registre, og ba ledelsen i PST om en orientering. PST opplyste at tjenesten ikke hadde noen kjennskap til påstandene, utover det som fremkom i media.

Utvalget har i sin undersøkelse ikke funnet spor av ulovlig overvåking av Harald Stabells advokatkontor utført av PST.

1.4.3 Terrorvarsel sommeren 2014

I slutten av juli 2014 offentliggjorde PST at tjenesten hadde mottatt informasjon fra utenlandske samarbeidende tjenester om at det var en gruppe personer på vei fra Syria til Europa med den hensikt å gjennomføre en terrorhandling i Norge. Norske myndigheter vurderte det som nødvendig å iverksette en rekke forebyggende sikkerhetstiltak på bakgrunn av terrorvarselet.

Utvalget har fått grundige og informative orienteringer om hvordan PST, E-tjenesten og NSM har arbeidet med terrortrusselen, herunder særlig om samarbeidet og informasjonsutvekslingen mellom PST og E-tjenesten. Utvalget har i denne sammenheng også blitt orientert om mistanke om lekkasjer av sikkerhetsgradert informasjon i sakens anledning. Videre har utvalget inspisert arkiver og registre i PST og E-tjenesten, for å kontrollere om tjenestenes informasjonsinnhenting og metodebruk har vært i samsvar med de gjeldende rettslige vilkårene. Dette har vært utvalgets eneste oppgave i denne saken, sett på bakgrunn av de kontrollformålene som er angitt i kontrollloven.

Undersøkelsene i PST har ikke gitt grunn til videre oppfølging fra utvalgets side. Heller ikke undersøkelsene i E-tjenesten har gitt grunn til noen konkret oppfølging. Saken aktualiserte imidlertid enkelte generelle rettssikkerhetsmessige problemstillinger relatert til grunnlaget i e-loven for E-tjenestens metodebruk, som utvalget begynte å arbeide med før sommeren 2014.¹¹ *Utvalget arbeider fremdeles med disse problemstillingene.*

1.4.4 Påstander om falske basestasjoner

Aftenposten publiserte 12. desember 2014 en artikkel med påstander om at det i sentrale deler av Oslo, blant annet i nærheten av Stortinget, befinner seg falske mobilbasestasjoner som kan benyttes til over-

¹¹ Se punkt 6.1.

våking av kommunikasjon ved bruk av mobiltelefoner.

EOS-utvalget har til oppgave «å klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen» etter kontrollloven § 2. Det er etter dette utvalgets oppgave å undersøke om tjenestene har brukt ulovlige metoder. EOS-utvalget har i denne forbindelse bedt om og fått informasjon fra PST, E-tjenesten og NSM av rettslig, faktisk og teknisk karakter.

Utvalget vil fortsette å kontrollere lovligheten av PSTs egen bruk av falske mobilbasestasjoner.¹²

1.5 Ekstern evaluering av EOS-utvalget – unntak fra taushetsplikten

Utvalget avga 12. desember 2014 en særskilt melding til Stortinget om EOS-utvalgets taushetsplikt overfor EOS-evalueringsutvalget (evalueringsutvalget) og deres tilgang til EOS-utvalgets informasjon.¹³ Bakgrunnen for meldingen var følgende:

Som redegjort for i årsmeldingen for 2013 foreslo EOS-utvalget i 2013 en ekstern og fremtidsrettet evaluering av sin virksomhet. Stortingets presidentskap nedsatte 27. mars 2014 et utvalg ledet av førstelagmann Bjørn Solbakken, som skal evaluere EOS-utvalgets virksomhet og rammebetingelser. Etter EOS-utvalgets syn forutsetter mandatet at evalueringsutvalget får tilgang til informasjon underlagt lovbestemt taushetsplikt. Kontrollloven § 9 første ledd om EOS-utvalgets taushetsplikt lyder slik:

«Med de unntak som følger av § 8, har utvalget og dets sekretariat taushetsplikt hvis annet ikke blir bestemt.»

EOS-utvalget mottok 2. september 2014 et brev fra Stortingets presidentskap med gjengivelse av presidentskapets vedtak fra 26. august 2014:

«Presidentskapet fritar EOS-utvalget og dets sekretariat for taushetsplikten etter EOS-loven § 9 første ledd overfor EOS-evalueringsutvalget innenfor utvalgets mandat.

Presidentskapet legger til grunn at evalueringsrapporten gjøres offentlig tilgjengelig.»

EOS-utvalget kunne ikke se at passusen «hvis ikke annet blir bestemt» i kontrollloven § 9 kunne forstås som en delegering til presidentskapet. På denne bakgrunn sendte utvalget 11. september 2014 følgende brev til Stortingets presidentskap:

«EOS-utvalget viser til presidentskapets brev 2. september 2014 hit, der presidentskapet opplyser at det i vedtak 26. august 2014 har fritatt utvalget og sekretariatet fra taushetsplikten etter kontrollloven § 9 andre ledd overfor evalueringsutvalget.

Både EOS-utvalget og evalueringsutvalget mener at fritakelse fra taushetsplikten er nødvendig for at evalueringsutvalget skal kunne oppfylle sitt mandat.

Bestemmelsene om innsynsrett, sikkerhetsklaring og taushetsplikt mv. i kontrollloven og kontrollinstruksen, har bidratt til at det gjennom snart 20 år er bygget opp et tillitsforhold mellom utvalget og EOS-tjenestene. Dette har medført at utvalget i all hovedsak har fått den informasjonen det har bedt om, uavhengig av dens sensitivitet. Når evalueringsutvalget nå har behov for tilgang til deler av denne informasjonen, er det EOS-utvalgets oppfatning at det formelle grunnlaget for dette må være avklart så tydelig som mulig. Det er viktig både av hensyn til utvalgets fortsatte kontroll av tjenestene og for å sikre at evalueringen blir tilstrekkelig reell og grundig.

Utvalget mener fritaket fra taushetsplikten må bestemmes gjennom en (midlertidig) lov. Taushetsplikten er gitt ved formell lov og det følger av grunnleggende juridiske prinsipper at en lovbestemmelse bare kan settes til side av en regel med samme rang. Utvalget kan ikke se at passusen "hvis ikke annet blir bestemt" i kontrollloven § 9 andre ledd endrer dette.

Utvalget anmoder om at presidentskapet tar initiativ til å fremme en lov som nevnt ovenfor. Av hensyn til evalueringsutvalgets arbeid må dette gjøres så raskt det lar seg gjøre, og helst innen 9. oktober 2014, da neste møte mellom evalueringsutvalget og EOS-utvalget finner sted.»

Presidentskapet meldte i brev 8. oktober 2014 til utvalget at det fortsatt var av den formening at det ikke var påkrevet med lovhjemmel for å fritta EOS-utvalget fra dets lovpålagte taushetsplikt. EOS-utvalget forsøkte etter dette å synliggjøre overfor Stortingets administrasjon ved direktøren de hensynene som lå til grunn for utvalgets standpunkt som kom til uttrykk i EOS-utvalgets brev 11. september 2014. Da en slik tilnærming ikke førte frem, mente EOS-utvalget å ha havnet i en situasjon som krevde en formell avklaring fra Stortinget. I den særskilte meldingen ble det nærmere redegjort for EOS-utvalgets taushetsplikt og dets behandling av informasjon som etter utvalgets syn nødvendiggjør at fritakelse fra taushetsplikten forankres i lov.

Stortingets presidentskap avga 15. januar 2015 en innstilling om lov om utvalget for evaluering av EOS-utvalget.¹⁴ Presidentskapet opplyste i innstillingen at «[d]et har vist seg ønskelig å klargjøre at taushetsplikten ikke er til hinder for at evalueringsutvalget skal kunne innhente relevant informasjon fra EOS-utvalget», uten at det er henvist til EOS-utvalgets korrespondanse med presidentskapet og utvalgets særskilte melding i saken. På bakgrunn av innstillingen ble lov 13. februar 2015 nr. 10 om utvalget for evaluering av EOS-utvalget vedtatt av Stortinget, der EOS-utvalget fritas fra sin taushetsplikt overfor evalueringsutvalget.

Utvalgets særskilte melding ble av Stortinget 3. februar 2015 enstemmig vedlagt protokollen.

¹². Jf. straffeprosessloven § 216b.

¹³. Dokument 7:2 (2014–2015).

¹⁴. Innst. 134 L (2014–2015).

EOS-utvalget har i 2014 nedlagt betydelige ressurser for å tilrettelegge for evalueringen og vil fortsette med det i 2015.

1.6 Utvalgets eksterne relasjoner

Det er viktig for utvalget og dets sekretariat å ha kontakt med relevante eksterne miljøer. Den eksterne kontakten er både rettet mot andre lands kontrollmyndigheter, forskningsmiljøer i inn- og utland, andre nasjonale kontrollinstanser, samt media og samfunnet for øvrig. Utvalget ønsker å informere samfunnet om sitt arbeid der dette er mulig.

Utvalget må sørge for å være oppdatert på utviklingstrender som endringer i trusselbildet, teknologiutvikling og tjenestenes respons på disse endringene. Det er i denne sammenhengen naturlig og nyttig å følge med på hvordan andre sammenliknbare land utøver og forbedrer sin kontroll med de hemmelige tjenestene.

Utvalgsmedlemmene og sekretariatet har i 2014 deltatt på en rekke arrangementer, som for eksempel debatter, seminarer og konferanser. Utvalget og sekretariatet har også vært vertskap for flere besøk fra utlandet. En oversikt over dette er gitt i vedlegg 2 til meldingen.

Utvalget ønsker i tiden fremover å videreutvikle sin kontakt med relevante eksterne miljøer i inn- og utland. Av konkrete tiltak planlegges blant annet et tettere samarbeid med forskningsinstituttet «the Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces» (DCAF), videreutvikling av kontakten med kontrollutvalg i andre europeiske land, samt økt kontakt med nasjonale forskningsmiljøer, samfunnsaktører og medier med interesse for EOS-tjenestene og demokratisk kontroll av dem.

1.7 Administrative forhold

Utvalgets utgifter har i 2014 vært på kr 11 805 854 mot budsjett, inkludert overførte midler på kr 12 312 000. Ubrukt bevilgning er søkt overført til budsjettet for 2015. Mindreforbruket skyldes i hovedsak at det tok lengre tid å få besatt de tre nyopprettede stillingene enn antatt.

En oversikt over sekretariatets personalsammensetning per 31. desember 2014 følger som vedlegg 3.

Utvalget har i 2014 fornyet sin nettside (www.eos-utvalget.no) og logo.

2. Utviklingstrekk og utfordringer i meldingsåret

PST og E-tjenesten har i sine åpne trusselvurderinger pekt på en negativ utvikling i trusselbildet. Tjenestene vurderer at de står overfor et mer sammensatt og komplekst trusselbilde. Forebygging av at personer med tilknytning til Norge involveres i ter-

roraksjoner er prioritert. I tillegg peker tjenestene på et økende etterretningstrykk mot Norge.

Snowden-saken skapte oppmerksomhet om digital overvåking og synliggjorde at stadig mer teknologisk avanserte systemer gjør informasjonsinnhenting og -analyse enklere. Disse systemene gir tjenestene nye muligheter til å løse sine oppgaver. Utviklingen stiller samtidig store krav til tjenestenes håndtering av informasjonen, og kan påvirke de etterfølgende kontrollmulighetene. Økt internasjonal mobilitet reiser flere problemstillinger knyttet til tilknytning, statsborgerskap og oppholdssted. Mens det for tjenestenes inndeling og ansvarsfordeling er forutsatt et skille mellom Norge og utlandet, er dette krevende i praksis. Både tjenestenes oppgaver og EOS-utvalgets kontroll påvirkes av disse utviklingstrekkene.

En klar og tydelig rolle- og ansvarsdeling mellom EOS-tjenestene er viktig for at tjenestene skal kunne holde sin egen virksomhet innenfor rammene av eget regelverk, og for at samarbeidet tjenestene imellom skjer innenfor tjenestenes respektive rettslige rammeverk. For utvalgets kontrollvirksomhet er det viktig at EOS-tjenestenes regelverk til enhver tid gjenspeiler den gjeldende rolle- og ansvarsdelingen, som nettopp kan utfordres av den samfunnsmessige og teknologiske utviklingen.

Formålet med utvalgets kontroll er blant annet å påse at det ikke gjøres urett mot enkeltpersoner. Som en konsekvens av at en i et demokratisk samfunn også har et legitimt behov for hemmelige tjenester, møter utvalget flere dilemmaer. Det er en utfordring å balansere enkeltpersoners rett til privatliv mot samfunnets behov for beskyttelse. Også utvidede skjønnsmessige fullmakter til de hemmelige tjenestene kan skape utfordringer for kontrollen.

I tilknytning til den nye bestemmelsen om retten til privatliv i Grunnloven § 102 sa Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité at teknologiutvikling er et gode, men krever mer av oss for å sikre personvernet.¹⁵ Grunnloven § 102 verner uttrykkelig retten til privat «kommunikasjon». Inngrep i retten til privatliv kan bare gjøres med hjemmel i lov, jf. Grunnloven § 113.

Nasjonale, internasjonale og teknologiske utviklingstrekk reiser en rekke spørsmål om EOS-tjenestenes metodebruk. EOS-utvalget gjennomfører legalitetskontroll basert på det til enhver tid gjeldende regelverk. Utvidede metoder og hjemler for EOS-tjenestene må følges av forsterkede mekanismer for demokratisk kontroll. I denne sammenheng er følgende hensyn sentrale:

– *Klare materielle og prosessuelle hjemmelsgrunnlag*

I årsmeldingen er det inntatt eksempler på enkelte uklarheter og dilemmaer utvalget har sett. For utval-

¹⁵ Jf. Innst. 186 S (2013–2014) punkt 2.1.9.

gets kontroll er det viktig at hjemlene for inngrep er tilstrekkelig klare for å kunne fastslå om tjenestene utøver sin virksomhet i tråd med Stortingets intensjoner. Det vises i denne sammenheng til punkt 3.10.1.

– *Tilretteleggingsplikt for tjenestene*

Kontrollloven § 4 annet ledd pålegger tjenestene en plikt til å tilveiebringe alt materiale, utstyr mv. som kan ha betydning for kontrollen. Nye systemer og metoder for innsamling av informasjon påvirker kontrollmulighetene. Utvalget mener tilretteleggingsplikten må forstås slik at tjenestene har plikt til å opplyse om nye former for aktivitet innenfor utvalgets kontrollområde og aktivt legge til rette for kontroll av denne. Det vises i denne sammenheng til punkt 4.7.

Utvalget er bevisst på de utviklingstrekk som påvirker kontrollen og følger utviklingen nøye. Sekretariatet er forsterket med samfunnsfaglig og teknisk kompetanse.

3. Politiets sikkerhetstjeneste (PST)

3.1 Generelt om kontrollen

I 2014 har utvalget gjennomført seks inspeksjoner i Den sentrale enhet (DSE). Utvalget har videre gjennomført inspeksjoner av PST-enhetene i politidistriktene Gudbrandsdal, Romerike, Nord-Trøndelag og Follo.

I inspeksjonene i tjenesten fører utvalget særlig kontroll med følgende punkter:

- Tjenestens arkiver og registre.
- Tjenestens nye og avsluttede forebyggende saker (f-saker) og etterforskingssaker (e-saker), samt halvårskontroll av alle løpende f- og e-saker.
- Tjenestens bruk av skjulte tvangsmidler.
- Tjenestens utveksling av informasjon til innenlandske og utenlandske samarbeidspartnere.

Under inspeksjonene blir utvalget regelmessig orientert om PSTs løpende virksomhet, blant annet om tjenestens nye f- og e-saker, om PSTs trusselvurderinger og om tjenestens samarbeid med andre EOS-tjenester, spesielt E-tjenesten.

3.2 Utvalgets gjennomføring av halvårskontroller i PST

Som følge av krav i kontrollinstruksen¹⁶ gjennomfører utvalget en halvårskontroll av samtlige løpende saker i PST. Med det store antallet saker tjenesten har, er det ikke mulig for utvalget å foreta en grundig gjennomgang av alle sakene to ganger i året. I de fire resterende inspeksjonene i DSE kontrollerer

utvalget regelmessig nye og avsluttede saker, samt saker der det er benyttet skjulte tvangsmidler. Samlet sett utgjør dette en relativt stor andel av PSTs saker.

Problemstillingen, herunder hvorvidt halvårskontroll som pålagt inspeksjonsmetode er hensiktsmessig, har vært en del av utvalgets dialog med evalueringsutvalget.

3.3 Kontrollen med arkiver og registre

3.3.1 Kontrollen av PSTs behandling av opplysninger i arbeidsregisteret Smart

Utvalgets kontroll med behandlingen av personopplysninger i PSTs registre har også i 2014 resultert i at et større antall personer har blitt slettet fra Smart. I det følgende gis en omtale av problemstillinger utvalget har tatt opp med PST som følge av kontrollen med Smart.

MANGLENDE OBJEKTREGISTRERINGER OG ARBEIDSHYPOTESER

Utvalget har hatt merknader til flere tilfeller der PST har behandlet personopplysninger i Smart, uten å opprette personene som egne objekter i arbeidsregisteret. Manglende objektregistreringer medfører at det ikke kan utledes om det er foretatt en individuell vurdering av om vilkårene for behandling er til stede. Manglende opprettelse av objekter i arbeidsregisteret innebærer også at behandlingen ikke regelmessig vil underlegges revurdering og at opplysninger kan forbli lagret lenger enn det som er nødvendig ut fra formålet med behandlingen.¹⁷ Utvalget har ved flere tilfeller også hatt merknader til manglende eller mangelfulle arbeidshypoteser ved første gangs registrering.¹⁸ I de tilfeller der PST argumenterer for at behandlingen fortsatt er nødvendig og relevant for PSTs oppgaveløsning, har utvalget bedt PST om å utarbeide arbeidshypoteser som viser kjernen i PSTs bekymring og grunnlaget for hvorfor personene faktisk er registrert.

På bakgrunn av et fritekstsøk i Smart på uttrykket «ligger ikke i Smart» fant utvalget at dette begrepet ble benyttet som en egen kategori for personer som ikke var opprettet som objekter. Forklaringen på registreringene skyldtes at tjenestens system for kommunikasjonskontroll «er satt opp til å gjøre oppslag mot nummeropplysningstjenesten 1890 slik at man får informasjon om eieren av det telefonnummeret som blir oppringt/ringer opp den personen som er underlagt kommunikasjonskontroll». Utvalget uttrykte at det så med bekymring på det store antallet personer hvis personopplysninger syntes å være behandlet i Smart i denne kategorien. PST har foretatt endringer i den tekniske løsningen som automatisk genererte

¹⁶ Jf. kontrollinstruksen § 11 nr. 2 bokstav c.

¹⁷ Jf. politiregisterforskriften § 22-3 tredje ledd.

¹⁸ Jf. politiregisterforskriften § 21-4.

abonnentinformasjon fra kommunikasjonskontrollen inn i Smart. Utvalget er tilfreds med den raske tilbakemeldingen fra tjenesten om at abonnementsinformasjon om nåværende og tidligere eiere av telefonnumre som blir oppringt/ringer opp en person underlagt kommunikasjonskontroll, fra nå av bare vil legges inn i Smart når opplysningene vurderes som relevante og nødvendige for PSTs oppgaveløsning.

Utvalget ser positivt på at PST har funnet en teknisk løsning som ivaretar personvern hensyn på en tilfredsstillende måte.

MANGLENDE BEHANDLINGSGRUNNLAG FOR «MELDERE/TIPSERE»

Utvalget har i meldingsåret tatt opp flere saker der PST har behandlet opplysninger om personer kategorisert som «meldere/tipsere», uten at personene har vært i direkte kontakt med PST. Tjenesten har tidligere uttrykt at det er en forutsetning at PST har hatt kontakt med en person for å kunne registreres som en «kilde/kontakt». Utvalget har bemerket at vilkårene i de daværende PST-retningslinjene¹⁹ § 3-2, om hvem PST kan behandle opplysninger om, må være oppfylt, dersom samtykke til behandlingen av opplysningene ikke foreligger. Etter utvalgets oppfatning omfattes ikke opplysninger om tipsere/meldere, som tjenesten ikke selv har vært i direkte dialog med, av behandlingsgrunnlaget.

UKLART GRUNNLAG FOR BEHANDLING AV INFORMASJON FRA BISTANDSSAKER

Utvalget har stilt spørsmål til en arbeidsregistrering opprettet på bakgrunn av en bistandssak til det ordinære politiet. Utvalget bemerket at grunnlaget for behandling av informasjon ved bistandsoppdrag er uklart, noe PST var enig i. PST vil ta opp klarheten rundt regelverket for behandling av informasjon ved bistandsoppdrag med Justis- og beredskapsdepartementet.

MANGLENDE REVURDERINGER

Det følger av politiregisterforskriften § 22-3 tredje ledd at arbeidsregistreringer som ikke er tilført nye opplysninger etter fem år, skal gjennomgås, og slettes dersom de ikke lenger er nødvendig for formålet med behandlingen. Utvalget har i 2014 funnet flere eksempler på at objekter ikke er revurdert i henhold til femårsregelen. Konsekvensen er at opplysningene er blitt behandlet lenger enn det som er nødvendig for formålet med behandlingen.

I årsmeldingen for 2013 viste utvalget til at en feil i scriptet for revurdering av arbeidsregistreringer før-

te til at personer ikke hadde blitt revurdert etter femårsregelen. Dette gjaldt personer som samtidig hadde vært undergitt personkontroll ved sikkerhetsklaring og personer som var knyttet til føringer i den såkalte møte- og notoritetsloggen.²⁰ PST har i 2014 opplyst å ha utarbeidet en teknisk løsning som ivaretar kravet til revurdering.

I årsmeldingen for 2012 kritiserte utvalget PST for å ha unntatt visse personkategorier fra revurdering etter fem år. På spørsmål til tjenesten i 2014 om manglende revurdering av opplysninger om en person skyldtes den tidligere kritiserte praksisen, svarte PST at den tidligere varslede omleggingen av praksis med å unnta visse kategorier fra revurdering, likevel ikke fullt ut ble implementert, på bakgrunn av en faglig vurdering fra tjenestens side. Utvalget fant dette oppsiktsvekkende. Utvalget bemerket at PST stadig praktiserer et unntak fra femårsregelen som strider med politiregisterforskriften § 22-3 tredje ledd. Utvalget viste blant annet til at det anser det som lite sannsynlig at det ikke kan forekomme feilregistreringer av også den aktuelle personkategorien. Videre viste utvalget til at PSTs praksis åpner for at (feil)registrerte objekter kan forbli liggende i tjenestens registre, selv om det skulle vise seg at vilkårene for behandling ikke (lenger) er til stede. Utvalget var uenig i tjenestens argumenter for å praktisere et slikt unntak. Utvalget kunne ikke se gode argumenter for at PST får en bedre oversikt over personene ved ikke å revurdere disse fem år etter siste registrering i Smart, enn det tjenesten får ved å revurdere personene med jevne mellomrom.

I årsmeldingen for 2012 ga utvalget uttrykk for at det er uheldig dersom rollen «kontakt» eller «kilde» hindrer revurdering etter femårsregelen, tatt i betraktning at det faktisk kan foreligge negative opplysninger om disse personene i Smart. Utvalget konkluderte med at PST også bør revurdere kilder og kontakter i henhold til femårsregelen, all den tid regelverket ikke gjør unntak for noen persongrupper. I 2013 kritiserte utvalget PST for å ha registrert en person som «positiv kontakt» når det forelå negative opplysninger om vedkommende.²¹ I 2014 ble utvalget oppmerksom på at positive kontakter i PST fortsatt ikke

^{19.} Retningslinjer for behandling av opplysninger i PST, fastsatt 19. august 2005. Retningslinjene opphørte ved ikrafttredelsen av politiregisterloven/-forskriften.

^{20.} Møte- og notoritetsloggen er et administrativt verktøy for å ha notoritet på aktiviteter utført i operativ sammenheng. Loggen skal ikke inneholde informasjon av etterretningsmessig karakter.

^{21.} Utvalgets særskilte melding til Stortinget 23. april 2013. I undersøkelsen av PSTs registrering av personer tilknyttet to muslimske miljøer kritiserte utvalget tjenesten blant annet for å ha gitt en person rolle som «positiv kontakt» i Smart, selv om personen hadde flere hundre negative etterretningshendelser knyttet til seg i arbeidsregisteret. Utvalget uttrykte at tjenesten neppe har hatt grunnlag for å kategorisere vedkommende som «positiv kontakt» for tjenesten, på bakgrunn av de mange negative opplysningene som er registrert om personen.

blir gjenstand for revurdering etter fem år. Under henvisning til saken som ble omtalt i årsmeldingen for 2012, uttrykte utvalget derfor en forventning om at også kontakter, herunder såkalte «positive kontakter», revurderes etter femårsregelen.

Utvalget bemerket at det forventer å bli informert når tjenesten ikke vil følge opp forhold som er kritisert av utvalget og som er meddelt til Stortinget i årsmeldingen.

3.3.2 Tips- og loggsaker

På generelt grunnlag har utvalget bemerket at PSTs såkalte «tips- eller loggsaker» ikke synes å falle klart inn under definisjonene av etterforskningssaker eller forebyggende saker i PST. Bruken av saker som ikke er rettet mot konkrete hovedobjekter, der opplysninger om personer inntas på bakgrunn av mer eller mindre konkrete «tips», utfordrer etter utvalgets syn hensynet til den enkeltes personvern og kravene til behandling av personopplysninger. På spørsmål til PST om riktigheten av å bruke slike tips- og loggsaker, svarte tjenesten at den nå har gått bort fra praksisen med å håndtere tips utelukkende i sak. Fremover vil tips håndteres i Smart, som er best egnet til å håndtere dette. PST har opplyst at tjenesten vil gjennomgå gamle saker brukt til tipshåndtering. PST har gjort utvalget oppmerksom på at dette er arbeidskrevende prosesser, og at det er lite sannsynlig at et slikt arbeid er ferdigstilt før utløpet av første halvår 2015.

3.3.3 Behandling av etterretningsopplysninger i DocuLive og Smart

Utvalget har i årsmeldingene for 2010 og 2012 omtalt PSTs behandling av etterretningsopplysninger i arkiv- og journalføringssystemet DocuLive.²² Utvalget har igjen funnet grunn til å ta opp spørsmål med PST knyttet til behandling av personopplysninger i DocuLive. Som i 2012 gjaldt saken behandling av personopplysninger i PSTs møtereferater, utarbeidet etter tjenestens møter med dens kontakter.

Utvalget har fremholdt at praksisen med å behandle personopplysninger i møtereferater i DocuLive reiser særlige problemstillinger opp mot kravene til behandling av opplysninger i politiregisterloven. Dette gjelder opplysninger som er innhentet av PST i etterretningsøyemed gjennom tjenestens møter med kontakter.

Utvalgets utgangspunkt er at alle personopplysninger som innhentes og behandles av PST i etterretningsøyemed, så langt det er mulig bør underlegges det samme behandlingsregimet.

I møter med tjenestens kontakter vil PSTs tjenestepersoner, der og da, nødvendigvis måtte vurdere hvorvidt personopplysninger som fremkommer i

samtalene kan være nødvendige og relevante for formålet med behandlingen, ut fra PSTs oppgaveløsning. Utvalget har likevel stilt spørsmål ved hvorvidt nødvendigheten av og relevansen til en opplysning i tilstrekkelig grad kan vurderes ved nedtegnelsen av et referat fra samtalen, og før tjenesten setter opplysningene inn i en større sammenheng / PSTs etterretningsbilde. Utvalget kan ikke se at bevarings- og notoritetshensyn tilsier at slike opplysninger må noteres i møtereferater, når konsekvensen er at opplysningene underlegges et annet og mindre rettssikkerhetsorientert behandlingsregime enn for tilsvarende opplysninger i Smart, der kravene etter politiregisterlovgivningen er hensyntatt.

Etter utvalgets oppfatning bør alle personopplysninger som tjenesten innhenter gjennom møter med sine kontakter, og som på føringstidspunktet vurderes som relevante og nødvendige, i utgangspunktet legges direkte inn i Smart. Dette for å sikre at personopplysninger så langt mulig underlegges politiregisterlovens behandlingsregime for person- og etterretningsopplysninger.

Utvalget har bemerket at opprettelse av personregistreringer i Smart vil kontrolleres og godkjennes av en overordnet, nettopp for å kvalitetssikre at vilkårene for behandling er oppfylt. PST skal blant annet opprette en arbeidshypotese ved første gangs registrering, den registrerte skal tildeles en rolle og opplysningene skal gjennomgås etter fem år, og noen ganger allerede etter fire måneder. Dersom opplysningene ikke vurderes å oppfylle behandlingskravene i politiregisterlovgivningen, skal opplysningene slettes. Ved nedtegnelse av personopplysninger i møtereferater i DocuLive vil ingen tilsvarende kvalitetskontroll, godkjenning eller gjennomgang bli gjennomført.

Utvalget har vist til at behandling av opplysninger etter firemånedersregelen, jf. politiregisterloven § 65 og § 8, der kravene til nødvendighet, relevans og formålsbestemthet kan være uavklart på behandlingstidspunktet. Dette illustrerer hvorfor det kan være problematisk å behandle personopplysninger i møtereferater i DocuLive. For utvalget er det vanskelig å se at behandling av tilsvarende personopplysninger i møtereferater i DocuLive, som viser seg ikke å være nødvendige og relevante opplysninger for PST, vil være forenlig med politiregisterloven, eller med arkivlovens krav (til arkivbegrensning).

Det forhold at PST i dag ikke har et regime for sperring av opplysninger som ikke (lenger) er nødvendige og relevante for tjenesten, gjør også dagens praksis for behandling av personopplysninger i møtereferater i DocuLive problematisk.

Utvalget har merket seg at PST på nytt har hendt seg til Justis- og beredskapsdepartementet for en avklaring av forholdet mellom arkivlovens oppbe-

²² Se kapittel III avsnitt 3.5 i årsmeldingen for 2010 og kapittel IV avsnitt 6 i årsmeldingen for 2012.

varingsplikt og slettereglene i politiregisterloven. Utvalget imøteser en avklaring fra departementet.

3.4 Behandling av opplysninger utenfor arkiver og registre

I årsmeldingen for 2012 og 2013 kritiserte utvalget PST for å ha behandlet etterretnings- og personopplysninger utenfor etablerte arkiver og registre.²³ Opplysningene var behandlet på de såkalte I-, F- og H-områdene i mappestrukturen i PSTs datanettverk.²⁴ Konsekvensen var blant annet at opplysninger i praksis var blitt holdt utenfor utvalgets kontroll, og en betydelig mengde opplysninger var blitt behandlet i strid med regelverkets krav til nødvendighet og relevans, i tillegg til at regelen om revurdering etter fem år ikke var fulgt.

Utvalget gjennomførte i mai 2014 søk i PST-nett for å undersøke om PST hadde fulgt opp utvalgets kritikk. Søkene viste at enkelte lokale PST-enheter fortsatt behandlet etterretningsopplysninger på I-området. Utvalget avdekket i tillegg at det var behandlet etterretningsopplysninger på P-området, noe utvalget ikke tidligere hadde vært kjent med.²⁵

I PSTs svar beklaget tjenesten funnene av etterretningsopplysninger på I-området, og det ble uttrykt at PST hadde hatt «fortløpende fokus på lagring av personopplysninger i PST». Videre ble det uttrykt at det hadde blitt gjort «et omfattende opprydningsarbeid både lokalt og sentralt, selv om utvalgets funn ... [viste] at det fremdeles ... [var] nødvendig med intern oppfølging på dette punktet». Det ble også uttalt at «det faktum at personopplysninger som behandles i PST for etterretningsformål enten skal lagres i SMART eller i Doculive, ... gjentatte ganger [hadde] blitt påpekt overfor lokal politimester og lokale enheter», som har det daglige ansvaret for etterlevelsen av interne rutiner og regler i lokale PST-ledd.

Om funnene på P-området skrev PST at det frem til 2013 var teknisk mulig for ansatte å lagre informasjon på P-området og at opplysningene utvalget fant stammet fra perioden før man sperret for slik tilgang. PST viste til at filene utvalget fant var blitt slettet, og at IKT-seksjonen hadde gjennomgått resten av P-området og bekreftet at det ikke fantes annen etterretningsinformasjon lagret der.

Utvalget tok PSTs tilbakemelding vedrørende utvalgets nye funn av etterretningsopplysninger på I- og P-områdene i filstrukturen til orientering, og ut-

²³ Se kapittel IV avsnitt 3 i årsmeldingene for 2012 og 2013.

²⁴ I- og F-området er to nettverksstasjoner som er tilknyttet PST-nettet. Gjennom Windows Utforsker kan man se stasjonenes mappestruktur, herunder alle filer som er behandlet der. H-området er den enkelte tjenestemanns "personlige" område på datanettverket.

²⁵ P-området er en nettverksstasjon som i utgangspunktet kun er ment å inneholde programfiler.

trykte enighet i at funnene viste at det var behov for fortsatt intern oppfølging i tjenesten. Utvalget bemerket også at det var uheldig at det hadde vært teknisk mulig for ansatte å lagre personopplysninger på P-området frem til 2013, men at det var positivt at dette ikke lenger er teknisk mulig.

Utvalget understreket avslutningsvis at det forholder seg til PST som én virksomhet og til Sjef PST som behandlingsansvarlig for PST-enhetenes behandling av personopplysninger som ledd i utøvelsen av tjenestens virksomhet.

Utvalget vil i 2015 fortsette å kontrollere om PST behandler opplysninger utenfor arkiver og registre.

3.5 Fremmed etterretningsvirksomhet i Norge

I en sak reiste utvalget spørsmål om fremmed etterretningsvirksomhet i Norge og bruk av kilder (HUMINT-virksomhet) på norsk territorium. PST ble blant annet bedt om å redegjøre for hvorvidt samarbeidende tjenestes eventuelle kildeføring/HUMINT-virksomhet i Norge mot personer i saken var rapportert til og godkjent av PST, herunder om PST anså at virksomheten var forenlig med allierte staters etterretningsvirksomhet på norsk territorium. PST ble også bedt om å redegjøre for sin eventuelle kjennskap til hvorvidt den utenlandske samarbeidende tjenestens eget e-personell i Norge, på annen måte, overvåker/har overvåket personer i Norge knyttet til saken.

PST informerte om at tjenesten hadde et godt samarbeid med den utenlandske samarbeidende tjenesten i den konkrete saken. Tjenesten sa at det «ikke [er] kjent for PST hva slags kilde informasjonen i dette dokumentet stammer fra, men PST har heller ikke grunnlag for å anta at [den utenlandske samarbeidende tjenesten] benyttet HUMINT-ressurser i Norge ved denne hendelsen». Videre skrev PST til utvalget:

«Slik samarbeidet var i denne saken, har vi grunn til å tro vi ville blitt informert om eventuell informasjonstilfang gjennom HUMINT i Norge. PST vil for øvrig påpeke at dersom [den utenlandske samarbeidende tjenesten] hadde en sentral HUMINT-ressurs i det aktuelle miljøet PST jobbet mot, ville dette trolig resultert i ett større antall rapporteringer med høyt detaljnivå. Da PST ikke finner holdepunkter for at [den utenlandske samarbeidende tjenesten] har benyttet kildeføring/HUMINT-virksomhet i tilknytning til denne saken, er det vanskelig for PST å hypotetisk besvare de resterende spørsmålene fra utvalget i denne sammenheng.»

Utvalget tok PSTs redegjørelse til orientering. Utvalget bemerket likevel at det er betenkelig dersom den utenlandske samarbeidende tjenesten har hatt egeninnsamling eller ført en kilde i Norge, uten at forholdet er rapportert til PST. Utvalget bemerket at

opplysningene i dokumentet ikke utelukker at det kan ha vært tilfellet i denne saken.

På generelt grunnlag la utvalget til grunn at PST har oppmerksomhet rettet mot utenlandske staters etterretningsaktivitet i Norge. Utvalget pekte på at PST i tilfeller der samarbeidene tjenester gir PST etterretningsinformasjon om forhold som har foregått på norsk territorium, bør forsøke å avklare hvordan utenlandsk samarbeidende tjeneste har tilegnet seg informasjonen. Dette for å fastslå om innhenting har skjedd i strid med forutsetningen om at fremmede staters etterretningsvirksomhet i Norge skal skje etter godkjenning fra PST.

3.6 Enkeltstående tilfelle av spredning av undergravende informasjon

I forbindelse med avslutningen av en forebyggende sak hadde PST en plan for «operative mottiltak» i form av å spre undergravende informasjon om personer. Hva de operative mottiltakene nærmere bestod i, er av tjenesten vurdert å være gradert informasjon, som ikke kan gjengis her.

I det avsluttende brevet til tjenesten viste utvalget til de alminnelige reglene om hvordan polititjeneste skal utføres, jf. politiloven § 6 annet ledd annet punktum, med hensyn til at «de midler som anvendes, må være nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig». Det polisiære og prosessuelle grunnprinsippet om forholdsmessighet som er kommet til uttrykk i politiloven § 6, vil følgelig gjelde for PSTs bruk av operative mottiltak. Ut fra usikkerheten knyttet til «resultatet» av de operative mottiltakene, mente utvalget at det samlet sett var tvilsomt om de operative tiltakene var nødvendige.

Utvalget viste videre til politiloven § 6 tredje ledd om at «[p]olitiet skal opptre saklig og upartisk og med omtanke for personens integritet, slik at den som er gjenstand for inngrep fra politiet ikke utsettes for offentlig eksponering i større grad enn gjennomføringen av tjenestehandlingens krever». Utvalget mente det er problematisk at tjenesten bevisst forsøker å spre undergravende informasjon om personer som ikke engang kan anses å være mistenkt for et straffbart forhold. Slik informasjon vil også kunne ramme tredjepersoner som ikke er i PSTs søkelys og medføre konsekvenser som ikke kan forutses. Etter utvalgets oppfatning var det tvilsomt om tiltakene kunne anses som forholdsmessige sett opp mot de mulige konsekvensene for de personene opplysningene kunne ramme direkte og indirekte. PST har et særlig ansvar for å opptre saklig og korrekt i sin virksomhet, noe det kunne stilles spørsmål ved om PST hadde gjort i denne saken.

Utvalget mener at tjenestens operative mottiltak reiser prinsipielle problemstillinger knyttet til hva en

sikkerhetstjeneste kan gjøre av inngrep mot borgerne.

3.7 PSTs behandling av begjæringer om avgradering og innsyn

Utvalget har i årsmeldingene for 2007 til 2013 redegjort for PSTs behandling av begjæringer om avgradering og innsyn. Under henvisning til sikkerhetslovens hovedregel om at sikkerhetsgradering bortfaller etter 30 år, har utvalget reist spørsmål om enkeltpersoner skal få innsyn i eventuelle eldre opplysninger som er registrert om vedkommende. Etter å ha fått Justis- og beredskapsdepartementets syn på saken uttalte utvalget at det forstod departementet dit hen at det ikke ville foreslå en lovregulering av innsyn i eldre opplysninger. Etter en redegjørelse for saken i årsmeldingen for 2013 orienterte utvalget om at det ikke kom lenger i arbeidet med spørsmål om innsyn i eldre opplysninger i PST. I kontroll- og konstitusjonskomiteens innstilling til Stortinget ba et mindretall²⁶ om at regjeringen fremlegger et forslag for Stortinget om en permanent innsynsordning.

Utvalget har merket seg at PST i 2014 på bakgrunn av innsynsanmodninger har avgradert og gitt innsyn i opplysninger eldre enn 30 år. Etter det utvalget forstår, har PST gitt innsyn på bakgrunn av en konkret vurdering av den enkelte anmodning, der både hensynene til samfunnsinteresser og personvern er vektlagt. Politiregisterloven trådte i kraft 1. juli 2014. Lovens innsynsregler gjelder ikke for PST. Utvalget mener det er positivt at tjenesten likevel gir innsyn i noen enkeltsaker. PSTs avgradering og innvilging av innsynsbegjæringer i 2014 viser at tjenesten har forståelse for at åpenhet er nødvendig i et demokratisk samfunn, og at informasjon ikke skal unntas offentligheten uten at det foreligger særlige grunner for hemmelighet.

At PST i enkeltsaker gir innsyn illustrerer nettopp at innsyn kan og bør gis i enkelte tilfeller. Etter utvalgets syn er det vanskelig å se argumenter for at vilkår og relevante skjønnsmomenter for et slikt innsyn skal overlates til forvaltningspraksis. En lovforankring av kriteriene for å gi innsyn vil sikre forutsigbarhet og hindre vilkårlighet.

3.8 PSTs anmodninger til teletilbydere om gjennomføring av kommunikasjonskontroll – gradering og sikkerhetsklarering

I årsmeldingen for 2012, under avsnittet om inspeksjon av Telenor²⁷, og i årsmeldingen for 2013 om inspeksjon av Netcom²⁸, har utvalget tatt opp utfordringer knyttet til sikkerhetsklarering av personell

²⁶ Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

²⁷ Kapittel VIII avsnitt 2.

²⁸ Kapittel VIII avsnitt 2.

som håndterer kommunikasjonskontroll saker hos teletilbydere. Under inspeksjonen i NetCom i 2013 fremkom det at PSTs anmodninger om bistand til gjennomføring av kommunikasjonskontroll (KK) ikke var sikkerhetsgradert etter sikkerhetsloven. På den bakgrunn uttalte utvalget at det i 2014 ville følge opp enkelte problemstillinger knyttet til sikkerhetsgradering av informasjon fra PST til teletilbydere ved bistand til gjennomføring av KK, og eventuelle konsekvenser dette får med tanke på sikkerhetsklarering av personell ved politisvarsentre som bistår PST.

I kontrollloven § 8 nr. 1 annet punktum fremgår det at «[o]pplysning om noen har vært gjenstand for overvåkingsvirksomhet eller ikke, anses som gradert hvis annet ikke blir bestemt». PST ble på denne bakgrunn bedt om å redegjøre for hvorvidt tjenesten anser at opplysninger om personer som er overvåket gjennom skjulte tvangsmidler i PST, per definisjon er sikkerhetsgraderte opplysninger som må graderes etter sitt innhold, jf. sikkerhetsloven § 11. PST ble videre bedt om å redegjøre for hva som er bakgrunnen for at tjenestens bistandsanmodninger, til blant annet NetCom, om gjennomføring av KK, ikke er sikkerhetsgradert etter sikkerhetsloven med tilhørende autorisasjon og/eller sikkerhetsklarering av personellet og krav til informasjonssystemer mv.

I sitt svar til utvalget ga PST en redegjørelse for sin praksis med å avgradere sikkerhetsgraderte opplysninger i anmodninger til teletilbydere. Tjenesten erkjente likevel at dette ikke er noen optimal løsning. Tjenesten opplyste at utfordringen har vært spilt inn til arbeidsgruppen for revisjon av sikkerhetsloven, og at det er svært ønskelig med en eventuell lovendring slik det skisseres i Prop. 1 S (2013–2014). Dersom man kommer til en ordning der samtlige aktører som tilbyr tele-tjenester omfattes av sikkerhetslovens regime på en måte som er håndterbar i praksis, vil dette gi et langt mer betryggende grunnlag for samhandling. Utvalget tok tjenestens redegjørelse til orientering.

Utvalget fikk senere tilsendt kopi av PSTs brev til Justis- og beredskapsdepartementet om disse problemstillingene. I brevet støttet PST utvalgets bekymring om at avgradering av opplysninger i anmodning om KK ikke er sikkerhetsmessig forsvarlig. På den bakgrunn ønsker ikke tjenesten å videreføre dagens praksis. PST konkluderte med at tjenesten anser at dagens praksis med at anmodninger om KK oversendes ugradert innebærer en høyere risiko enn det som kan aksepteres. PST uttrykte ønske om at Justis- og beredskapsdepartementet snarlig tar initiativ overfor Forsvarsdepartementet slik at private virksomheter som behandler anmodninger om KK, blir underlagt sikkerhetsloven ved enkeltvedtak.

Utvalget ser positivt på at PST har tatt initiativ overfor Justis- og beredskapsdepartementet i saken, og forventer at saken får den nødvendige oppfølgingen.

3.9 Informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester

3.9.1 Vilkår for utlevering og notoritet

I en sak stilte utvalget spørsmål til utlevering fra PST av en norsk persons norske telefonnumre til en europeisk samarbeidende etterretningstjeneste. Personen inngikk tidligere i en forebyggende sak i PST. Utvalget bemerket at utleveringen av vedkommendes telefonnumre skjedde syv måneder etter at den forebyggende saken mot vedkommende ble avsluttet med begrunnelsen at «metodebruken og annen informasjon i saken har vist at deres knytning til bekymringen er blitt svekket ... Av den grunn bortfaller grunnlaget for videre undersøkelser mot [ham]». Opplysningene ble gitt samtidig som PST overleverte en presentasjon av den angjeldende saken til den utenlandske samarbeidende tjenesten. Den forebyggende saken var for øvrig da pågående mot andre personer i sakskomplekset.

Utvalget bemerket at det av presentasjonen ikke fremgikk at angjeldende person ble fjernet fra saken syv måneder tidligere med ovennevnte begrunnelse. Videre fremgikk det av presentasjonen som ble overlevert fra PST at vedkommende hadde vært i kontakt med ett av de andre hovedobjektene i saken. Etter det utvalget kunne se av saksdokumentene fra PST, hadde ikke slik kontakt blitt bekreftet da saken pågikk og heller ikke i ettertid. Av dagjeldende PST-retningslinjene § 4-1 fjerde ledd fulgte det at uverifiserte opplysninger bare kan utleveres «dersom de grunnleggende krav til opplysninger til vedkommende mottaker er oppfylt, jf. ovenfor, og det i tillegg foreligger vesentlige sikkerhetsmessige hensyn som tilsier det». Ved vurderingen av om opplysningene kan utleveres skal det legges vekt på opplysningenes kvalitet og viktighet, hvem som er omhandlet og hvem som er mottaker. I tillegg skal mottaker gjøres oppmerksom på at opplysningene er uverifiserte. Etter utvalgets oppfatning var det usikkert om vilkårene for utlevering av opplysningene om personen til utenlandsk samarbeidende tjeneste faktisk var oppfylt. Det fremsto for utvalget som om PST hadde utlevert misvisende og uverifiserte opplysninger til utenlandsk samarbeidende tjeneste på tidspunktet for utleveringen. Dette ble bemerket overfor PST.

I den samme saken hadde opplysninger om vedkommendes reisevirksomhet blitt delt med andre utenlandske tjenester, i stater som ikke er kjent for å respektere menneskerettighetene fullt ut. Utvalget stilte spørsmål ved PSTs vurderinger i forkant av utleveringene, med tanke på forholdsmessighet og konsekvenser for vedkommende. Av PSTs svar fremgikk det at det ikke var notoritet på vurderingene som lå til grunn for delingen av informasjonen.

Utvalget uttrykte at dette var kritikkverdig.

3.9.2 Norske personer registrert i liste utarbeidet av Counter Terrorism Group (CTG)

Utvalget har i 2014 også tatt opp spørsmål knyttet til registrering av norske personer på en liste utarbeidet i forbindelse med internasjonalt samarbeid i Counter Terrorism Group (CTG).²⁹ Medlemslandene i CTG melder inn personer på listen, som revideres med jevne mellomrom av det medlemslandet som har ansvaret for administrasjonen av listen. PST har bidratt med opplysninger om flere titalls personer. Etter å ha gjennomført søk i PSTs arbeidsregister på personer som var omhandlet på listen, ba utvalget tjenesten om å redegjøre for årsaken til at det finnes personer på den oppdaterte listen, lagt inn av PST, men som ikke (lenger) er registrert i Smart som objekter. Utvalget ba videre PST om å redegjøre for hvilke kriterier PST legger til grunn for registrering av norske personer på listen, hva som er formålet med registrering av personer på listen og hvordan opplysningene er tenkt brukt av samarbeidende tjenester innen CTG-samarbeidet.

I tilbakemeldingen svarte PST at personer som er slettet som objekter i arbeidsregisteret, som utgangspunkt ikke skal finnes på listen. De nevnte personene burde derfor vært tatt ut av listen ved sletting i Smart, og senest ved den regelmessige kvartalsmessige oppdateringen av listen. PST erkjente at oppfølgingen av listen kunne vært bedre og at tjenesten vil gå gjennom listen og fjerne personene som ikke lenger fyller kriteriene for registrering. I avsluttende brev til tjenesten bemerket utvalget at det er uheldig at det per i dag befinner seg personer på listen som ikke (lenger) er registrert i Smart. Av hensyn til den enkeltes personvern er det kritikkverdig at PST ikke på et tidligere tidspunkt har gjennomgått listen og fjernet personer som ikke lenger oppfyller kriteriene for registrering. Utvalget merket seg at tjenesten ville iverksette en slik gjennomgang.

3.9.3 Norske personer registrert i databasen tilhørende Terrorist Screening Center (TSC)

I årsmeldingen for 2013³⁰ omtalte utvalget at det ble gjort kjent med at det var behandlet opplysninger om et nokså stort antall norske personer i en database tilhørende Terrorist Screening Center (TSC), som har til formål å identifisere mistenkte eller potensielle terrorister. PST hadde selv lagt inn opplysninger om kun et fåtall personer i databasen, der kriteriet har vært at vedkommende er siktet eller dømt for et straffbart forhold som er relevant for TSCs formål. Saken ble tatt opp med Justis- og beredskapsdepartementet, som ble anmodet om å ettergå om informasjonen om øvrige personer er lagt inn i basen i strid

med begrensningene for amerikanske myndigheters virksomhet i Norge og/eller om informasjonen er behandlet i strid med forutsetningene om bruk av etterretningsinformasjon som tilhører PST som informasjonseier.

Saken er fulgt opp i 2014. Departementet opplyste i januar 2014 følgende:

«Norske myndigheter har ikke kjennskap til bakgrunnen for eller virkningene av registrering av norske personer og personer med norsk tilknytning i TSCs database når de skjer utenfor arrangementet mellom TSC og PST. Departementet vil ta kontakt med amerikanske myndigheter på hensiktsmessig måte, med sikte på å få belyst saken best mulig.»

Utvalget gjennomførte 24. april 2014 et møte med justis- og beredskapsministeren, som opplyste at departementet til da hadde hatt muntlig kontakt med myndighetene i Washington via Utenriksdepartementet og ambassaden. Det ble opplyst at departementet ville utarbeide en formell henvendelse etter anmodning fra amerikanerne. Det ble opplyst at norske myndigheter ikke har kontroll over hvilke norske personer andre melder inn til TSC, og at de aller fleste av de norske personene ikke er meldt inn av PST. Justis- og beredskapsministeren opplyste at Norge ikke har noen sanksjonsmuligheter overfor USA knyttet til feilregistreringer e.l., og at USA trolig i liten grad vil etterkomme anmodninger fra Norge.

Utvalget ba i juni 2014 om å få en oppdatert liste fra PST over norske statsborgere som er registrert i TSC. Listen viser at det da var registrert dobbelt så mange personer med norsk statsborgerskap i TSC som da utvalget tok opp saken med departementet i 2013. Det er i dag et betydelig antall norske personer registrert i TSC. Etter korrespondanse med PST har utvalget fått opplyst at tjenesten fortsatt kun har lagt inn et fåtall personer i databasen, med bakgrunn i at personen har vært dømt for straffbare handlinger. På spørsmål fra utvalget om hvorvidt PST har fått noen ytterligere forklaringer på bakgrunnen for registreringene av personer som tjenesten ikke selv har lagt inn i TSC, svarte PST at det er uvisst hvem som har gitt opplysningene om de øvrige personene med norsk tilknytning i databasen. Tjenesten har tatt dette opp med FBI. Så langt har ikke PST fått noe fullverdig svar. Videre svarte PST:

«Fra vår side er det altså noe tvil omkring kriteriene for innleggelse og sluttbruk av informasjonen i databasen pr dags dato. Det er med andre ord utfordrende for PST å vurdere hva som ligger til grunn for de ulike innleggelsene i TSC basen. Det er heller ikke kjent hvilke konsekvenser det vil ha for den enkelte at de ligger i databasen, eksempelvis ved reise til USA.»

I nytt brev til Justis- og beredskapsdepartementet har utvalget igjen understreket at det er problematisk

²⁹. CTG er et europeisk samarbeidsforum innen kontraterror mellom sikkerhetstjenestene i EU, samt Norge og Sveits.

³⁰. Kapittel IV avsnitt 8.

at det i FBI-databasen TSC er behandlet opplysninger om et stort antall norske personer og personer med norsk tilknytning uten at man vet grunnlaget for hvorfor disse er registrert. Utvalget minnet om at det er rettssikkerhetsmessig betenkelig at amerikanske myndigheter behandler opplysninger om norske borgere i databasen som verken er lagt inn, godkjent eller kvalitetssikret av PST.

I mars 2015 opplyste justis- og beredskapsministeren at departementet ved flere anledninger i 2014 og 2015, både skriftlig og muntlig, har bedt amerikanske myndigheter om å redegjøre for registreringene av opplysninger om norske personer og personer med norsk tilknytning i databasen som tilhører TSC. Departementet har ikke fått svar fra amerikanske myndigheter vedrørende blant annet bakgrunnen for registreringene av norske personer i databasen, hvem som har registrert opplysningene, hvem som er sluttbruker og mulige konsekvenser for de registrerte. Senest i mars 2015 etterlyste justis- og beredskapsministeren svar fra amerikanske myndigheter på de spørsmålene norske myndigheter har stilt. Justis- og beredskapsministeren orienterte utvalget om at han vil fortsette å følge opp saken overfor amerikanske myndigheter, og gi et fyllestgjørende svar på utvalgets spørsmål når slik avklaring foreligger.

Utvalget mener at det er viktig at departementet følger opp saken.

3.10 Informasjonsutveksling med nasjonale etater

3.10.1 Samarbeid mellom PST og tollmyndighetene

Utvalget har i årsmeldingene for 2006, 2007 og 2008 omtalt problemstillinger knyttet til samarbeidet mellom PST og tollmyndighetene. I årsmeldingen for 2013 skrev utvalget at det i to konkrete saker hadde stilt spørsmål om samarbeidet mellom PST og Tollvesenet, blant annet knyttet til anmodninger om tollkontroll og utveksling av informasjon om enkeltpersoner som passerer norsk tollgrense, samt om utlevering av opplysninger fra fortollingsystemet for varer, TVINN. Utvalget har fulgt opp sakene i 2014.

ANMODNING OM TOLLKONTROLL MED ETTERFØLGENDE VARSLING TIL PST

Under en inspeksjon i DSE så utvalget et referat fra et møte mellom PST og Toll- og avgiftsdirektoratet (TAD), der TAD fikk overlevert en liste med navn og fødselsnummer på en rekke personer «med anmodning om registrering av informasjonen i deres registre, at objektene blir gjenstand for tollkontroll ved inn-/utpassering over norsk tollsted med etterfølgende varsling av PST».

Utvalget fant grunn til å stille spørsmål ved om informasjonsutvekslingen mellom TAD og PST hadde skjedd innenfor de rettslige rammene for samar-

beidet mellom dem. Saken reiste også spørsmål om TADs utlevering av opplysningene til PST var i samsvar med bestemmelsen om taushetsplikt i tolloven § 12-1.

PST anførte at anmodningen om tollkontroll med etterfølgende varsling til PST i realiteten var et «tips» til tollvesenet om personer det kan være relevant å kontrollere med tollvesenets hjemler. PST erkjente likevel at kommunikasjonen fra PSTs side burde vært klarere for å underbygge skillet mellom tips og anmodning om tollkontroll innenfor PSTs egne hjemler og tillatelser fra retten. TAD oppfattet imidlertid forespørselen fra PST dels som et tips og dels «som en anmodning om tollkontroll av disse personer og ønske om tilbakemelding på resultatet». TAD opplyste til utvalget at «fordi vi imidlertid var kjent med at PSTs formål med å oppgi konkrete navngitte personer var knyttet til mistanke om terrorfinansiering», ble utleveringen vurdert etter unntaket fra taushetsplikten i tolloven § 12-1 annet ledd bokstav f annet alternativ.³¹ TAD anførte at «rimelig grunn til mistanke måtte forutsettes å være etablert i og med den konkrete navnelisten» fra PST.

Utvalget bemerket overfor PST at tjenestens forebyggende arbeid retter seg mot miljøer og personer som ikke nødvendigvis er mistenkt for et konkret straffbart forhold. Etter utvalgets søk på personene i arbeidsregisteret bemerket utvalget at det ut fra et kontrollperspektiv var utfordrende å finne ut hvilket mistankegrunnlag PST hadde mot personene på det aktuelle tidspunktet.

I videre korrespondanse med PST ga tjenesten uttrykk for at den var enig med utvalget i at tolloven § 12-1 annet ledd bokstav f annet alternativ ikke hjemlet informasjonsutveksling fra TAD til PST, om de gjennomførte tollkontrollene. Rimelig grunn til mistanke kunne derfor ikke «forutsettes å være etablert i og med den konkrete navnelisten» fra PST, slik TAD anførte. PST mente likevel at det er TAD selv som må vurdere hvorvidt mistankekravet er til stede og om vilkårene for utlevering i tolloven § 12-1 annet ledd bokstav f annet alternativ er oppfylt.

Av punkt 3 tredje avsnitt i samarbeidsavtalen mellom TAD og PST fremgår det at «[i]nformasjonsutvekslingen ikke skal anvendes som en kilde til informasjon for avtalepartene som ikke ville kunne blitt gjennomført innenfor rammen av egne hjemler». PST var tilsynelatende enig i at det ville vært i strid med samarbeidsavtalen, og dermed innebære en omgåelse av vilkårene for hemmelig ransaking som tvangsmiddel, dersom PST anmodet TAD om tollkontroll uten at PST selv hadde hjemmel til å foreta

³¹ Bestemmelsen lyder slik: «Gjelder opplysningene straffbare handlinger utenfor tollmyndighetenes forvaltningsområde, kan opplysningene bare gis når det foreligger rimelig grunn til mistanke om overtredelse som kan medføre høyere straff enn fengsel i seks måneder.»

hemmelig ransaking. PST fastholdt likevel at informasjonen ble overlevert TAD som et tips, og at TAD ikke ble anvendt som en kilde til informasjon utenfor PSTs hjemler.

Utvalget mente at PST ikke kunne høres med at anmodningen i realiteten (bare) var et tips, noe som også delvis ble bekreftet av TAD. Utvalget uttrykte at PST ikke har hjemmel til å kontrollere personer gjennom hemmelig ransaking som tvangsmiddel i forebyggende saker om terrorfinansiering, jf. politiloven § 17d – som ikke omfatter strl. § 147b.³²

Utvalget uttalte at PSTs anmodninger om gjennomføring av tollkontroll legger opp til en «ordning» mellom virksomhetene som medfører at TAD anvendes som en kilde til informasjon for PST, og som ikke ville kunne blitt gjennomført innenfor rammen av PSTs egne hjemler. Denne praksisen mener utvalget kan være i strid med samarbeidsavtalen punkt 3, og kan innebære en omgåelse av vilkårene for hemmelig ransaking som tvangsmiddel. Utvalget bemerket at dette er betenkelig i et rettssikkerhetsperspektiv.

I avsluttende brev til PST og TAD bemerket utvalget at TAD har et selvstendig ansvar for å vurdere hvorvidt vilkårene for utlevering av taushetsbelagte opplysninger etter tolloven er til stede, jf. tolloven § 12-1. Utvalget uttrykte likevel at:

«Også PST har et selvstendig ansvar for ikke å anmode om opplysninger tjenesten ikke selv lovlig kan innhente (eller ikke innhente uten forutgående kjennelse fra retten). En slik anmodning vil være i strid med begrensingen i samarbeidsavtalen punkt 3 tredje avsnitt om at '[i]nformasjonsutvekslingen ikke skal anvendes som en kilde til informasjon for avtalepartene som ikke ville kunne blitt gjennomført innenfor rammen av egne hjemler'. Slik utvalget ser det er det nettopp dette som er tilfellet i angjeldende sak, der PST anmodet om tollkontroll av de 36 personene med etterfølgende varsling til PST.»

UTLEVERING AV OPPLYSNINGER FRA FORTOLLINGSSYSTEMET TVINN

I en tilknyttet sak tok utvalget opp spørsmål om hjemmelen for utlevering av opplysninger fra fortollingssystemet TVINN fra TAD til PST, om en pakkeforsendelse tilhørende en person.

Etter en drøftelse av unntakene fra TADs taushetsplikt generelt, jf. tolloven § 12-1 annet ledd, uttrykte utvalget at regelverket bør være klarere dersom PST skal få utlevert opplysninger i det forebyggende sporet etter § 12-1 annet ledd bokstav b eller bokstav f første alternativ.

På bakgrunn av utvalgets generelle konklusjoner mente utvalget at det er uklart om tolloven § 12-1 annet ledd bokstav b hjemlet utleveringen av opplysninger fra TVINN til PST i det konkrete tilfellet.

³² I etterforskingssaker er hemmelig ransaking som metode avhengig av rettens kjennelse etter straffeprosessloven § 200a.

Utvalget oppfattet det slik at opplysningene fra TVINN ikke var tenkt benyttet av PST for å forebygge «et mulig brudd på eksportkontrollloven», slik TAD la til grunn ved utleveringen. Det syntes som om PST i realiteten jobbet i det forebyggende kontraterrorsporet. Når formålet med informasjonsinnhentingen ikke er forebygging av brudd på eksportkontrollregelverket, syntes dermed utleveringen fra TAD i eksportkontrolløyemed å innebære en mulig omgåelse av regelverket.

Etter utvalgets oppfatning kunne det dermed fremstå som at PST har benyttet TAD som informasjonskilde utenfor PSTs egne hjemler, altså gjennomført hemmelig ransaking uten hjemmel.

SPØRSMÅL OM NOTORITET

Utvalget har i forbindelse med behandlingen av ovennevnte saker merket seg at «PST har per i dag ingen total oversikt over hvilken informasjon vi mottar fra tollvesenet i etterkant av at tjenesten har gitt tips til TAD». Utvalget uttrykte overfor PST at det fremstår som formålstjenlig med bedre notoritet på opplysninger mottatt fra TAD, enn det PSTs svar gir inntrykk av. Dette vil også lette utvalgets mulighet til å kontrollere at informasjonen som utveksles mellom etatene er i overenstemmelse med regelverket.

3.10.2 Utveksling av informasjon med Kripas – etterlysning i Schengen – Informasjonssystem (SIS)

Utvalget har undersøkt grunnlaget for Kripas' registrering av en person med etterlysning i Schengen Informasjonssystem (SIS)³³, på bakgrunn av anmodning fra PST i en sak.

20 dager etter at tjenesten fant grunn til å opprette forebyggende sak for å undersøke om personen forberedte et straffbart forhold PST har til oppgave å forebygge, anmodet PST Kripas om etterlysning med såkalt diskret observasjon³⁴. Det var på daværende tidspunkt ikke mistanke om at noe straffbart forelå.

³³ SIS er et felles edb-basert informasjonssystem, som skal sikre en rask og sikker utveksling av opplysninger mellom Schengen-landene. Informasjonssystemet er todelt. Det består dels av en sentral base og teknisk støttefunksjon lokalisert i Strasbourg, dels av nasjonale registre som opprettes og drives av det enkelte Schengen-land. I Norge er dette implementert i en egen lov 16. juli 1999 nr. 66 om Schengen Informasjonssystem (SIS-loven). Hvert Schengen-land oppretter og driver, på eget ansvar, den nasjonale delen av Schengen Informasjonssystem. Hvert Schengen-land har opprettet en egen nasjonal enhet som har ansvar for bruken av systemet – et SIRENE-kontor, som i Norge er underlagt Kripas. SIRENE-kontoret i Kripas skal kvalitetssikre at vilkårene konvensjonsbetingelsene for etterlysning i SIS er i orden, det vil si at hjemmelsgrunnlaget er i orden. Se Ot.prp. nr. 56 (1998-1999) side 55 punkt 6.2.4 siste avsnitt og side 65 punkt 6.4.5.1 i kommentarene til art. 99.

³⁴ Jf. SIS-loven § 8 nr. 2

Om grunnlaget for anmodningen om registrering i SIS viste PST kun til vilkårene for etterlysning som følger av ordlyden i SIS-loven § 8 nr. 2:

«Det foreligger konkrete holdepunkter for å anta at opplysninger om tilholdssted, reiserute, bestemmelsessted, passasjerer, medbrakte gjenstander eller omstendighetene knyttet til gjenfinning av personen [...] er nødvendig for å forebygge en alvorlig trussel fra [NNs] side. Grunnlaget er informasjon Politiets sikkerhetstjeneste (PST) har, men som ikke kan eksponeres.»

Ifølge forarbeidende til SIS-loven er det nok så strenge vilkår for å registrere opplysninger om personer med henblikk på observasjon (spaning) eller målrettet kontroll.³⁵ På den bakgrunn stilte utvalget spørsmål til Kripos og PST om grunnlaget for registrering av personen i SIS. Utvalget stilte videre spørsmål til videreføring av etterlysingen³⁶, samt grunnlaget for å opprettholde den etter at forebyggende sak var avsluttet.

Fra Kripos fikk utvalget bekreftet at SIRENE-kontoret ikke foretar en selvstendig vurdering av om de materielle vilkårene for første gangs registrering er oppfylt, «da PST ikke kan eksponere den informasjonen som ligger til grunn for vurderingen». Om den konkrete anmodningen skrev Kripos at «[d]et fremgikk av brevet at det var foretatt en konkret materiell vurdering av at vilkårene var oppfylt. Vurderingen var foretatt av en politiadvokat i PST». Vurderingen fremgikk ikke av noen dokumenter og var heller ikke gitt til kjenne for Kripos. Ved anmodninger om videreføring av SIS-registreringen fremgikk det at Kripos la til grunn at vilkårene for etterlysning fortsatt var oppfylt.

I avsluttende brev til både Kripos og PST bemerket utvalget at SIS-loven forutsetter at SIRENE-kontoret i Kripos kvalitetssikrer alle anmodninger om registrering i SIS. Utvalget uttrykte at det derfor var betenkelig at alle anmodningene fra PST til Kripos fra 2009 til 2014 om etterlysning i SIS var blitt registrert uten noen slik kvalitetskontroll. Overfor Kripos bemerket utvalget videre:

«Utvalget kan vanskelig se at det skal være noe unntak for SIRENEs kontrollplikt hva gjelder anmodninger fra PST. Utvalget minner om at det i forarbeidene kapittel 6.4.6.4 fremgår at daværende POT i sin høringsuttalelse opplyste at 'SIS-systemet i liten grad vil bli benyttet av POT, idet SIS vil innebære en spredning av opplysninger som fra et sikkerhetsmessig synspunkt gjør det lite egnet som kommunikasjonssystem for følsomme opplysninger'. Selv om PSTs standpunkt åpenbart har endret seg hva gjelder bruken av SIS-systemet, faller ikke SIRENEs ansvar

som kvalitetssikrer av etterlysinger i SIS bort. En forutsetning for bruken av systemet er at KRIPOS har tilstrekkelig informasjon til å vurdere om vilkårene for registrering er oppfylt. I motsatt fall er dagens praksis egnet til å uthule hensynet til den enkeltes personvern.»

Utvalget har bedt PST om å vurdere muligheten for at en begrenset krets av personell ved SIRENE-kontoret sikkerhetsklarerer på rett nivå og gis et sikkert informasjonssystem, slik at Kripos kan foreta en kvalitetssikring av anmodningene fra PST for fremtiden.

På bakgrunn av de strenge vilkårene for registrering i SIS-loven § 8 mente utvalget at det var usikkert om vilkårene for registrering av personen i SIS faktisk var oppfylt, herunder om «den konkrete sakens betydning tilsier at opplysningene bør registreres», jf. grunnvilkåret for registrering etter SIS-loven § 5.

Utvalget mente subsidiært, under forutsetning av at vilkårene ved første gangs registrering var oppfylt, at det også var tvilsomt om grunnlaget for videreføringene i SIS var til stede. I avsluttende brev til PST viste utvalget også til at personen forble registrert i SIS i syv måneder etter avslutningen av den forebyggende saken, til tross for at avslutningsrapporten i saken ga uttrykk for at det ikke lenger var grunnlag for å knytte vedkommende til bekymringen som ga grunnlag for opprettelsen av forebyggende sak. Utvalget bemerket:

«Utvalget mener på den bakgrunn at SIS-etterlysingen på [NN] skulle vært avlyst fra PSTs side etter at avslutningsrapporten i [den forebyggende saken] forelå ..., gitt konklusjonene i saken. Utvalget merker seg for øvrig at nye retningslinjer og rutiner for registreringer i SIS etter SIS-loven vil foreligge innen kort tid, og ber om at disse oversendes til utvalget når de foreligger.»

Utvalget vil i 2015 ha oppmerksomhet rettet mot PSTs anmodninger til Kripos om registrering av personer i SIS.

3.10.3 PSTs innhenting av passasjerinformasjon fra flyselskaper

Utvalget har i en konkret sak bedt PST om å redegjøre for hjemmelsgrunnlaget for å anmode om utleveringer av reiseopplysningene om en person fra flyselskaper.

I tilbakemeldingen fra PST i den konkrete saken svarte tjenesten:

«Vår oppfatning er at utleveringen har hjemmel i lov, jf. personopplysningsloven § 8 første ledd, jf. utlendingsloven § 20 a), jf. utlendingsforskriften § 4-24, og at dette er å forstå som et tilfredsstillende behandlingsgrunnlag for flyselskapenes utlevering av [NNs] reisevirksomhet. PST hadde et berettiget behov på dette tidspunktet for å fremskaffe opplysnin-

³⁵ Ot.prp. nr. 56 (1998–1999) side 54 punkt 6.2.2.3 første avsnitt.

³⁶ Ved første gangs videreføring var vedkommende ikke lenger knyttet til forebyggende saker i PST.

ger om [NNs] reiser for å kunne avklare om en terrorhandling ble forberedt.»

Utvalget bemerket at utlendingsloven § 20 første ledd bokstav a sier at det i forskrift kan bestemmes at «fører av luftfartøy som kommer fra, eller går til utlandet, skal gi politiet fortegnelse over reisende og mannskap». Som PST viste til, er slik forskriftsbestemmelse gitt i utlendingsforskriften § 4-24:

«Etter anmodning skal fører av luftfartøy som kommer fra eller går til utlandet, gi politiet fortegnelse over reisende og mannskap, etter at innsjekking er avsluttet, jf. lovens § 20 første ledd bokstav a. Fortegnelsen skal inneholde de samme opplysninger som passasjerlisten...»

Utvalget bemerket imidlertid at utlendingslovens formål er å «gi grunnlag for regulering av og kontroll med inn- og utreise, og utlendingers opphold i riket, i samsvar med norsk innvandringspolitikk og internasjonale forpliktelser»³⁷. Lovens saklige virkeområde gjelder «utlendingers adgang til riket og deres opphold her»³⁸. Det følger av loven at «utlendinger er alle som ikke har norsk statsborgerskap».³⁹

Utvalget påpekte at personen som PST hadde anmodet flyselskaper om å utlevere reiseopplysninger om, er norsk statsborger. Utvalget bemerket også at opplysningene som PST fikk fra blant andre flyselskapet [X], heller ikke syntes å være begrenset til slike opplysninger som fører av luftfartøy plikter å gi etter ovennevnte bestemmelser i utlendingslovgivningen.

På denne bakgrunn mente utvalget at utlevering av passasjerinformasjon om personen til PST ikke syntes å ha rettslig grunnlag i utlendingslovgivningen, slik PST anførte.

3.11 Varsling ved opprettelse av mobilregulerte soner

I 2013 ble § 6-2a tilføyd i ekomloven.⁴⁰ Bestemmelsen omhandler «mobilregulert sone». Annet ledd første og annet punktum lyder:

«Politiet og Nasjonal sikkerhetsmyndighet skal varsle myndigheten uten ugrunnet opphold etter at frekvenser som er tildelt andre, er tatt i bruk. Varsel skal angi frekvensområde, tidsrom og sted.»

Utvalget har i 2014 bedt NSM og PST om å redegjøre for sin praksis hva gjelder regelverkets krav om å varsle Nasjonal kommunikasjonsmyndighet (Nkom).⁴¹ Bakgrunnen var at Nkom høsten 2014

opplyste i media at direktoratet ikke hadde mottatt varsel om opprettelse av mobilregulerte soner, etter ikrafttredelsen av ekomloven § 6-2a.

I en inspeksjon av NSM opplyste direktoratet at hjemmelen så langt ikke er benyttet.

PST opplyste i en inspeksjon at tjenesten ikke etterlever varslingsplikten til Nkom når tjenesten benytter mobilregulerte soner. Tjenesten anførte at dette skyldes motstrid mellom varslingsplikten og reglene om taushetsplikt som gjelder for PSTs tvangsmiddelbruk. Etter PSTs syn kan varslingsplikten også medføre at sikkerhetsgradert informasjon kompromitteres. For øvrig opplyste PST at tjenestens bruk av mobilregulerte soner gjennomføres nettopp med tanke på ikke å forstyrre nettet. Videre opplyste PST at tjenesten har kontaktet Justis- og beredskapsdepartementet om saken.

Utvalget har merket seg at det følger av forarbeidene⁴² til ekomloven § 6-2a at Justis- og beredskapsdepartementet i sin tid vurderte at taushetspliktsbestemmelsene i straffeprosessloven § 216i og politiloven § 17f ikke er til hinder for den foreslåtte varslingsplikten etter ekomloven § 6-2a annet ledd. Begrunnelsen var at dette er å anse som varsel i mottakerens interesse når det er nødvendig for å fremme mottakerens oppgaver etter lov eller for å hindre at virksomhet blir utøvd på en uforsvarlig måte, jf. politiregisterloven § 31 første ledd.

Utvalget kontrollerer regelmessig metodebruken i de enkelte tilfellene, og vil følge opp PSTs varsling til Nkom.

3.12 Utvalgets undersøkelser av påstander om politisk overvåking og PSTs bruk av Christian Høibø som kilde

Utvalget avga 13. mars 2014 en særskilt melding til Stortinget om dets undersøkelse av påstander om politisk overvåking og PSTs bruk av Christian Høibø som kilde⁴³. Kontroll- og konstitusjonskomiteen avga sin innstilling 3. juni 2014⁴⁴. Komiteen ga i sin innstilling flere merknader. Den særskilte meldingen ble behandlet av Stortinget 11. juni 2014. Det ble fattet vedtak i samsvar med komiteens innstilling.⁴⁵

På bakgrunn av undersøkelsen konkluderte utvalget med at PSTs bruk av kilden ikke førte til registrering av personer kun som følge av tilknytning til politiske organisasjoner. Hva gjelder PSTs kildeføring ble det i den særskilte meldingen opplyst at utvalget ikke tidligere hadde søkt innsyn i tjenestens system for kildeføringsarbeid (KildeSys). Dette fordi ingen tidligere saker direkte har foranlediget slik kontroll,

³⁷. Utlendingsloven § 1.

³⁸. Utlendingsloven § 2.

³⁹. Utlendingsloven § 5.

⁴⁰. Lov 4. juli 2003 nr. 83 om elektronisk kommunikasjon (ekomloven).

⁴¹. Tidligere Post- og teletilsynet (PT).

⁴². Prop. 69L (2012–2013) kapittel 9.6.4 side 84.

⁴³. Dokument 7:2 (2013–2014).

⁴⁴. Innst. 229 S (2013–2014).

⁴⁵. Vedtak 463.

og fordi utvalget skal «iaktta hensynet til kildevern» i sin kontrollvirksomhet, jf. kontrollinstruksen § 5 første ledd annet punktum. På bakgrunn av undersøkelsen ga utvalget særlig fire merknader til PSTs kildearbeid. PST har i 2014 redegjort for sitt syn overfor utvalget og konkludert med det ikke er hensiktsmessig å ytterligere detaljregulere hvilke opplysninger som er nødvendige for kildeføring, fordi dagens systemer og rutiner anses å fungere tilfredsstillende.

Utvalget uttalte følgende i brev 23. oktober 2014 til PST:

«PSTs redegjørelse inneholder flere elementer som utvalget vil hensynta ved fremtidig kontroll av tjenesten og dens kildearbeid. Dette inkluderer punkter utvalget antar kunne vært relevante ved en eventuell utarbeidelse av retningslinjer. Utvalget har merket seg omorganiseringens betydning for kildearbeidet. Utvalget har videre merket seg at omorganiseringen vil kunne føre til justeringer av reglene for kildearbeidet.

Utvalget er tilfreds med at den usaklige omtalen av Høibø er slettet. Det fremgår ikke av PSTs svar hvorvidt tjenesten eksempelvis har foretatt stikkprøver i KildeSys for å undersøke om den usaklige omtalen av Høibø var enkeltstående, og altså ikke representativ for tjenestens omtale av sine øvrige kilder. Utvalget forventer at PST sikrer at all omtale av kilder er saklig, og at tjenesten legger til rette for utvalgets kontroll av opplysninger som behandles i KildeSys».

Utvalget har i 2014 også fått en orientering om tjenestens kildearbeid under en inspeksjon av PST. Foreløpig har utvalget tatt tjenestens redegjørelse om sitt syn på behov for retningslinjer til etterretning. Under henvisning til merknadene i den særskilte meldingen, samt komiteens merknader i innstillingen, har utvalget besluttet å foreta stikkprøver i KildeSys i 2015 med et særlig søkelys på forholdene som ble påpekt i den særskilte meldingen. *Utvalget vil orientere Stortinget om resultatet av denne kontrollen.*

Utvalgets meldinger til Stortinget skal være ugraderte. Før den særskilte meldingen ble avgitt til Stortinget, ble meldingsteksten sendt til PST for å avklare hvorvidt den inneholdt gradert informasjon. I forkant av avleveringen av den særskilte meldingen 13. mars 2014 ble utvalgets konklusjon gjengitt i media. EOS-utvalget tok samme dag kontakt med Sjef PST, som raskt kunne bringe på det rene at en medarbeider i tjenesten hadde besvart et spørsmål fra media på en slik måte at konklusjonen kunne utledes. Utvalget har overfor PST presisert at utvalgets meldinger avgis til Stortinget, og at offentliggjøring ikke finner sted før dette tidspunktet. Utvalget forutsetter at PST behandler utvalgets meldinger i samsvar med intensjonen for overlevering til tjenesten forut for avgivelsen til Stortinget.

3.13 Klagesaker for utvalget

Utvalget har i 2014 mottatt 13 klager rettet mot PST. Av saker utvalget har avsluttet i meldingsåret har følgende to saker gitt grunn til merknader fra utvalget.

I en klage over ulovlig overvåking rettet mot PST fant utvalget flere forhold som ga grunn til kritikk av tjenesten. I en annen klagesak rettet utvalget en viss kritikk mot PST for å ha behandlet opplysninger om klageren som tjenesten ikke lenger hadde grunnlag for å behandle.

Utvalgets uttalelser til klagere skal være ugraderte. Opplysning om at noen har vært gjenstand for overvåkingsvirksomhet eller ikke, anses som gradert hvis ikke annet blir bestemt. Videre fremgår det av kontrollinstruksen § 8 annet ledd:

«Uttalelser til klagere bør være så fullstendige som det er mulig uten å gi graderte opplysninger. Ved klager mot Politiets sikkerhetstjeneste om overvåkingsmessig virksomhet skal det likevel bare uttales om klagen har gitt grunn til kritikk eller ikke. Mener utvalget at en klager bør gis en fylligere begrunnelse, gir det forslag om det overfor vedkommende departement.»

Utvalget ble gitt anledning til å gi den ene klageren en fylligere begrunnelse enn kun at klagen har gitt grunn til kritikk.

For utvalget er det en stor utfordring at det i begrenset grad kan gi klagere begrunnelse for utvalgets kritikk av PST i klagesaker.

4. Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM)

4.1 Generelt om kontrollen

I 2014 har utvalget gjennomført fire inspeksjoner i NSM, herunder én inspeksjon i NSM NorCERT.⁴⁶

Inspeksjonene av NSM er hovedsakelig rettet mot personellsikkerhetsområdet. Utvalget fører særlig kontroll med saker der klarering er nektet, nedsatt eller suspendert av klareringsmyndighetene. NSM ivaretar de overordnede funksjoner innen forebyggende sikkerhetstjenester etter sikkerhetsloven. NSM er i tillegg til å være klareringsmyndighet for alle CTS-klareringer i Norge også klageinstans for lavere klareringsnivåer. Det er i alt 43 klareringsmyndigheter i Norge.

Også NSMs samarbeid med andre EOS-tjenester er et viktig kontrollpunkt.

Utvalget meldte i årsmeldingen for 2013 at det så positivt på at NSM hadde opprettet en erfaringsbase

⁴⁶ NSM NorCERT (Norwegian Computer Emergency Response Team) er Norges nasjonale senter som koordinerer hendelseshåndtering i forbindelse med alvorlige IKT-sikkerhetshendelser. NSM NorCERT er en funksjon som ivaretas av Operativ avdeling i NSM.

for avgjorte klareringssaker. En erfaringsbase vil kunne bidra til større grad av likebehandling. På grunn av problemer knyttet til det nye saksbehandlingsverktøyet for klareringssaker (Mimir), samt lang saksbehandlingstid på personellsikkerhetsfeltet, er arbeidet med utviklingen av erfaringsbasen ikke prioritert av NSM i 2014. NSM iverksatte ved årsskiftet 2014/2015 et prosjekt for utvikling av erfaringsarkivet, som skal være ferdigstilt innen utgangen av 2016.

Utvalget har i sin kontroll med klareringssaker blitt oppmerksom på saker der omspurte eller nærstående har tilknytning til en annen stat. Disse sakene synes å bli ulikt behandlet i de forskjellige klareringsmyndighetene. Utvalget har meddelt dette til NSM i kraft av å være tilsynsmyndighet for samtlige klareringsmyndigheter.

4.2 Saksbehandlingstid i klareringssaker

Saksbehandlingstiden i enkelte klareringsmyndigheter er uforholdsmessig lang. I punkt 1.4 anmoder derfor utvalget Stortinget om å vurdere snarlige tiltak som kan forbedre situasjonen.

Utvalget har i inspeksjoner av NSM i 2014 blitt orientert om saksbehandlingstiden i klareringssaker. NSM har selv uttrykt at det er utfordringer knyttet til saksbehandlingstiden. NSM har orientert utvalget om at det fra 2012 til 2013 var en vesentlig økning i antall klareringsanmodninger. I 2014 er effektiviteten i NSMs saksbehandling blitt redusert som følge av problemene med det nye saksbehandlingsverktøyet Mimir. NSM har for eksempel oppgitt til utvalget at gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2014 i klagesaker er ca. 13 måneder. Ved overgangen til 2015 har NSM en restanse på ca. 520 saker.

NSM har meddelt at det internt er omdisponert personell og opprettet nye stillinger for å bedre saksbehandlingskapasiteten. NSM forventer at den lange saksbehandlingstiden vil vedvare i store deler av 2015.

4.3 Klareringssak om unnlatt fremstilling om helsemessige forhold

I en klareringssak avgjort av NSM som klageinstans ga direktoratet omspurte INGEN KLARERING med tre års observasjonstid. Av klareringssaken fremgikk det at sikkerhetsloven § 21 første ledd bokstav d⁴⁷ ble tillagt avgjørende vekt i vurderingen av omspurtes sikkerhetsmessige skikkethet. Direktoratet mente at omspurte hadde unnlatt å gi en fremstilling om helsemessige forhold som vedkommende

måtte forstå var av betydning for sikkerhetsklarererinnen.

Utvalget stilte blant annet spørsmål om hvorfor direktoratet mente at bokstav d var utslagsgivende i saken, og viste til at spørsmålene 10.1 til 10.3 i personopplysningsblanketten om helseopplysninger er skjønnsmessige, i den forstand at omspurte selv må vurdere hvordan medisiner og sykdommer mv. kan påvirke dømmekraften. Omspurtes fastlege hadde uttalt at bruk av medisiner ikke nedsatte dømmekraften eller påvirket omspurtes psykiske tilstand.

I sitt avsluttende brev til NSM skrev utvalget følgende til dette punktet:

«Utvalget registrerer at NSM ikke deler utvalgets oppfatning om at spørsmålene i punkt 10.1 til 10.3 i personopplysningsblanketten om helseopplysninger, er skjønnsmessige, i den forstand at omspurte selv må vurdere om medisiner og sykdom mv. kan påvirke dømmekraften.

Til dette vil utvalget påpeke at det ikke er innlysende hva som menes med 'psykiske lidelser' i spørsmål 10.1. Dette er ikke definert i personopplysningsblanketten eller i veiledningen til blanketten. Sees spørsmålet i sammenheng med veiledningen synes det som om spørsmålet snevres inn til å gjelde psykiske lidelser som kan ha betydning for sikkerhetsmessig skikkethet, ved at det påvirker omspurtes lojalitet, pålitelighet og sunne dømmekraft. Gitt denne innsnevringen bør dette etter utvalgets syn fremgå direkte i spørsmålet, samt at det i veiledningen bør gis eksempler på hvilke lidelser dette kan være.

Når det gjelder spørsmål 10.3 må omspurte vurdere om vedkommende regelmessig bruker legemidler som kan påvirke hans eller hennes dømmekraft. I veiledningen gis det eksempler på hvilke medikamenter det kan være, og at man skal undersøke pakningsvedlegg på medikamenter man regelmessig benytter, eventuelt ta kontakt med lege ved usikkerhet. Utvalget mener således at omspurtes vurdering ved besvarelsen av spørsmålene krever bruk av skjønn. Det kan i den forbindelse ikke kreves at omspurte har noen medisinskfaglig eller sikkerhetsfaglig kompetanse.»

Slik spørsmålene var formulert i personopplysningsblanketten og presisert i veiledningen, mente utvalget at en feilaktig eller unnlatt fremstilling av faktiske forhold knyttet til disse spørsmålene i utgangspunktet bør bedømmes mildere enn for eksempel ved feilaktig eller unnlatt fremstilling av straffbare forhold som fremgår av strafferegistre. Omspurtes vurdering ved besvarelse av disse spørsmålene var i liten grad basert på skjønn. På denne bakgrunn mente utvalget at NSM har vektlagt sikkerhetsloven § 21 første ledd bokstav d i noe for stor grad i den konkrete saken.

4.4 Konsekvenser av å trekke klagen i klageomgangen

I årsmeldingen for 2013⁴⁸ omtalte utvalget en klareringssak som dreide seg om henleggelse i klageom-

⁴⁷ Sikkerhetsloven § 21 første ledd bokstav d lyder: «Opplysninger om følgende forhold kan tillegges betydning ... forfalskning av, eller feilaktig eller unnlatt fremstilling om, faktiske forhold som vedkommende måtte forstå er av betydning for sikkerhetsklarererinnen».

gangen. Etter at klagen over tilbakekall av sikkerhetsklarering var fremsatt overfor NSM som klageinstans, var klagen blitt trukket fordi klareringsbehovet var bortfalt. Konsekvensen var at omspurtes klareringsstatus forble INGEN KLARERING (IK) med fem års observasjonstid. NSM ble anmodet om å vurdere klareringssaken på nytt, blant annet fordi det var uklart hvorvidt omspurte var klar over hvilke negative konsekvenser det kunne ha å trekke klagen, samt at det kunne stilles spørsmål ved grunnlaget for den negative klareringsavgjørelsen i førsteinstans.

NSM har i 2014 meldt tilbake til utvalget at direktoratet ikke vil ta opp klareringssaken til ny vurdering. NSM var uenig med utvalget i at omspurte har fått utilstrekkelig veiledning om de negative konsekvensene det hadde å trekke klagen i klageomgangen. NSM var også uenig med utvalget i at direktoratet ikke hadde oppfylt sin veiledningsplikt overfor omspurte i saken.

Utvalget tok til orientering at NSM ikke ville ta klareringssaken opp til ny vurdering. Utvalget fremholdt likevel at førsteinstansens vektlegging av manglende dømmekraft og pålitelighet på grunn av omspurtes sykdomsbilde, syntes å stå i motstrid til den sakkyndige uttalelsen i saken. Etter utvalgets oppfatning kunne det indikere at saken ikke i tilstrekkelig grad var blitt opplyst fra klareringsmyndighetens side. Utvalget bemerket at det forhold at saken ikke syntes å være tilstrekkelig opplyst, kunne ha medført at klareringsmyndigheten dannet seg et uriktig eller ufullstendig bilde av fakta i saken.

Utvalget kunne for øvrig ikke se, slik NSM anførte, at det er noe krav etter personellsikkerhetsforskriften § 4-1 femte ledd om at det må foreligge «sterke grunner til å vurdere en omgjøring» eller at avgjørelsen er «åpenbart ... ugyldig eller klart ligger utenfor rammen av det gode skjønn», for at NSM skal kunne vurdere omgjøring av saken.

4.5 Sak om innhenting av opplysninger om personer som ikke omfattes av personkontrollen

Ved sikkerhetsklarering skal det gjennomføres en personkontroll, noe som innebærer «innhenting av relevante opplysninger til vurdering av sikkerhetsklarering».⁴⁹ Personkontrollen omfatter for det første opplysninger gitt av vedkommende selv.⁵⁰ Videre skal kontrollen omfatte opplysninger som klareringsmyndigheten selv sitter inne med og avlesning av relevante offentlige registre.⁵¹ I visse tilfeller skal det også gjennomføres personkontroll av omspurtes

«nærstående» (ektefelle, partner, samboer, forelder til felles barn, barn, foreldre og søsken),⁵² noe som gir NSM rett til å kreve å få utlevert opplysninger om omspurtes nærstående fra de samme kildene og registrene.

Utvalget har i 2014 stilt spørsmål til NSM om innhenting av opplysninger om personer som ikke omfattes av personkontrollen. Bakgrunnen for spørsmålene var en klareringssak der NSM, som følge av at det var forhold knyttet til omspurtes kjæreste som kunne være relevant for sikkerhetsklareringen, blant annet hadde innhentet opplysninger om kjæresten fra det sentrale folkeregisteret. Det var også innhentet opplysninger om omspurtes kjæreste, kjærestens far og kjærestens tidligere ektefelle fra folkeregistret.

Det faktum at omspurte og kjæresten ikke hadde nær nok tilknytning til at det kunne gjennomføres personkontroll, syntes å gå i omspurtes disfavør i realitetsvurderingen av klareringssaken. Det kunne dermed tenkes at omspurte ville stille sterkere dersom kjæresteforholdet var formalisert gjennom et samboerskap eller et ekteskap, selv om det var forhold på kjærestens side som var tema for saken.

I utvalgets avsluttende uttalelse til NSM uttrykte utvalget at det kan være relevant å få avklart om omspurte eller dennes nærstående har kontakt med for eksempel en trusselaktør, for at klareringsinstituttet skal kunne fylle sitt formål. Etter utvalgets oppfatning var imidlertid hjemmelsgrunnlaget for å innhente opplysninger om andre personer enn omspurte og dennes nærstående i en personkontroll, tvilsomt. Det ble i denne sammenheng vist til at personkretsen som omfattes av en personkontroll er tydelig avgrenset i lov og forskrift, og at lovgiver med dette synes å ha satt en bevisst og begrunnet grense for hvilke opplysninger som er relevante å innhente i en klareringssak. Videre ble det vist til at grunnlaget for å innhente og behandle opplysninger er basert på samtykke (omspurte) eller lov (nærstående), som er de alminnelige grunnlagene for å behandle personopplysninger etter personvernlovgivningen.

Avslutningsvis uttrykte utvalget at det var av den oppfatning at dersom NSM mener det er behov for å innhente opplysninger om andre personer enn omspurte og dennes nærstående i en personkontroll, bør denne adgangen inntas i loven. Direktoratet ble i denne sammenheng oppfordret til å vurdere om problemstillingen skal spilles inn i forbindelse med revisjonsarbeidet av sikkerhetsloven.

4.6 Gjennomføring av sikkerhetssamtaler

I årsmeldingen for 2013 orienterte utvalget om at det hadde stilt spørsmål til NSM om hvorfor direktoratet ikke hadde gjennomført sikkerhetssamtale i tre saker som hadde endt med nektelse av klarering på

^{48.} Kapittel V avsnitt 4.3.

^{49.} Jf. sikkerhetsloven § 3 første ledd nr. 18.

^{50.} Jf. sikkerhetsloven § 20 annet ledd.

^{51.} Jf. sikkerhetsloven § 20 fjerde og femte ledd, jf. personellsikkerhetsforskriften § 3-4 første ledd.

^{52.} Jf. sikkerhetsloven § 20 tredje ledd.

grunn av økonomiske forhold. Utvalget ga i den forbindelse sin prinsipielle vurdering av sikkerhetssamtalens funksjon i klareringsprosessen. På denne bakgrunn har utvalget i 2014, også etter initiativ fra NSM, hatt muntlig dialog i inspeksjoner av direktoratet om hvordan sikkerhetssamtaler gjennomføres. Temaet er også tatt opp i en inspeksjon i FSA. Utvalget har videre hatt til gjennomsyn opptak av enkelte sikkerhetssamtaler som er gjennomført av NSM, FSA og noen andre klareringsmyndigheter.

Sikkerhetssamtaler er basert på en variant av en avhørsteknikk (PEACE-modellen), som er tilpasset til bruk ved sikkerhetsklareringer. Utvalgets gjennomgang av sikkerhetssamtalene viste at kvaliteten på gjennomføringen er varierende i de ulike klarende myndighetene, og at enkelte samtaler kunne vært gjennomført på en mer pedagogisk og målrettet måte. Gjennomgangen reiste også spørsmål om hvorfor den benyttede samtalemodellen anses som den mest formålstjenlige. Utvalget mener det er særlig viktig at sikkerhetssamtaler gjennomføres på en måte som i tilstrekkelig grad sikrer kontradiksjon i saksbehandlingen. Utvalget har også merket seg at metodikken ikke synes å åpne for en fleksibel og sakstilpasset gjennomføring av sikkerhetssamtalen. Dette kan vanskeliggjøre muligheten for å avklare tvil og opplyse saken, som er hovedformålene med en slik samtale.

Utvalget har inntrykk av at enkelte klareringsmyndigheter benytter malen for gjennomføring av sikkerhetssamtaler for rigid. Etter utvalgets syn tar det for eksempel lang tid før klareringsmyndigheten kommer til temaet som utløste behovet for sikkerhetssamtale, og som er av relevans for vedkommendes sikkerhetsmessige skikkethet.

Utvalget mener at det kan være behov for en ekstern evaluering av gjennomføring av sikkerhetssamtaler.

4.7 Tilgang til informasjon i sikkerhetsklareringssaker

Nytt fullelektronisk verktøy for personellsikkerhet (Mimir) ble tatt i bruk av klareringsmyndighetene i juni 2014, som erstatning for det gamle saksbehandlingsverktøyet (TUSS). Utvalget har blitt orientert om at systemet har mangler knyttet til saksbehandlingen av personellsikkerhetssaker, blant annet tekniske feil og mangelfull funksjonalitet. Utvalgets mulighet for å kontrollere klareringssaker er heller ikke ivare tatt ved innføring av systemet, og utvalget har fra innføringen ikke kunnet føre en tilfredsstillende kontroll med klareringssaker. Utvalgets inntrykk er at tilgangen til Mimir for utvalget verken har vært vurdert ved utvikling av Mimir eller ved NSMs innflytting i nye lokaler i Sandvika, der blant annet seksjonen for personellsikkerhet holder til.

Det har vist seg å være vanskelig for NSM og FSA å ta ut sikkerhetsklareringssaker fra Mimir på papir, for å fremlegge disse for utvalget. Etter utvalgets mening er det nødvendig at også kontrollen skjer fullelektronisk. Dette vil spare NSM, FSA og de øvrige klareringsmyndighetene for mye arbeid, og gjøre det enklere for utvalget å foreta kontroll med klareringssaker.

En tilfredsstillende fullelektronisk kontroll innebærer at utvalget må ha tilgang med en egen bruker til minst syv datamaskiner med Mimir. Utvalget har ikke slik tilgang i dag. Til sammenligning har utvalget tilgang til brukere og én datamaskin per utvalgsmedlem når det foretar inspeksjoner i PST og E-tjenesten. Utvalget har bedt NSM om å gi utvalget tilsvarende tilgang til Mimir.

4.8 Klagesaker for utvalget

Utvalget har i 2014 mottatt 6 klager rettet mot NSM. Av saker utvalget har avsluttet i meldingsåret har følgende 5 saker gitt grunn til merknader fra utvalget.

– Klagesak 1 – MC-tilknytning

I en klage til utvalget over NSMs opprettholdelse av en klareringsnektelse i klageomgangen (og fem års observasjonstid), hadde utvalget enkelte spørsmål til deler av NSMs saksbehandling. FSA var klareringsmyndighet og saken omhandlet tilbakekall av sikkerhetsklareringen på bakgrunn av MC-tilknytning. Ved avslutningen av saken ga utvalget følgende merknader til saksbehandlingen i NSM, som også ble tilkjennegitt overfor omspurte ved avslutning av klagesaken for utvalget:

«Utvalget er ikke uenig i at omspurtes relasjon til eller kontakt med énprosentmiljøet, slik det defineres av politiet og Forsvaret, kan være egnet til å skape tvil om vedkommendes sikkerhetsmessige skikkethet. Hva slags trusselpotensial kontakt eller relasjoner til det definerte énprosentmiljøet kan utgjøre mot Forsvaret og sikkerhetsklarerte personer, er en utpreget skjønnsmessig og sikkerhetsfaglig vurdering. Etter utvalgets oppfatning må det likevel foreligge en kvalifisert tilknytning til miljøet, som er egnet til å skape en slik sikkerhetsmessig tvil som begrunner bortfall av klarering for det aktuelle nivået. Slik utvalget ser det, er sammenhengen mellom pressgrunnlaget (bokstav c) og hvorvidt en sikkerhetsklarert person kan sies å ha gitt en feilaktig fremstilling om de faktiske forhold (bokstav d), av betydning for sikkerhetsklareringen. Av hensyn til omspurtes rettssikkerhet er det derfor påkrevet at saken er så godt opplyst som mulig, med hensyn til å fastslå om omspurte har gitt en feilaktig fremstilling av de faktiske forholdene i saken.

Utvalget har merket seg at [omspurte], som aktiv deltaker i det etablerte MC-miljøet i Norge, har en annen oppfatning enn politiet og Forsvaret hva gjelder det etablerte MC-miljøet, Norgesmodellens og Hells Angels innflytelse over miljøet mv. En avvi-

kende oppfatning av hvordan ting er, er etter utvalgets syn ikke ensbetydende med at [omspurte] har gitt en *feilaktig* (uriktig) fremstilling til klareringsmyndigheten om de faktiske forholdene i saken.

Utvalget mener at sikkerhetssamtalen FSA hadde med [omspurte] i mai 2011 ikke i tilstrekkelig grad går i dybden på de momenter som går på pressgrunnlag etter § 21 første ledd bokstav c, og at den ikke grundig nok belyser feilaktig fremstilling av de faktiske forhold i saken fra [omspurtes] side. Det gikk 10 måneder fra samtalen ble avholdt til klareringen ble trukket tilbake i mars 2012. Snaue tre år senere opprettholder NSM IK i klageomgangen, basert på bl.a. FSAs sikkerhetssamtale med [omspurte] fra mai 2011.

Disse forholdene, sammenholdt med det faktum at NSM forlenget observasjonstiden i klageomgangen til maks observasjonstid på 5 år, begrunnet i at [omspurte] bevisst skal ha gitt en feilaktig fremstilling av faktiske forhold av betydning for hans sikkerhetsklarering, gir utvalget grunn til å sette spørsmålstegn ved om det var *åpenbart unødvendig* å avholde ny sikkerhetssamtale med [omspurte] i klageomgangen. En sikkerhetssamtale er med på å sikre kontraksjon i saksbehandlingen, og utgjør en sentral rettsikkerhetsgaranti for omspurte ... [som] ikke er registrert med andre negative forhold utover den tvilen hans MC-tilknytning har skapt for klareringsmyndigheten. Etter utvalgets oppfatning burde en sikkerhetssamtale vært gjennomført i klageomgangen, for å sikre at saken var så godt opplyst som mulig før avgjørelsen ble fattet.»

Overfor omspurte understreket utvalget at det ikke fant grunnlag for å kritisere NSMs vurdering av realiteten i saken, det vil si avgjørelsen om å opprettholde den negative klareringsavgjørelsen i klageomgangen. Utvalget presiserte at dets kritikk av deler av NSMs saksbehandling likevel innebærer at NSM, etter utvalgets oppfatning, burde ha avholdt sikkerhetssamtale med omspurte i klageomgangen. Dette blant annet for å få belyst vedkommendes fremstilling av de faktiske forhold av betydning for klareringsavgjørelsen og i forbindelse med fastsettelsen av observasjonstid. Utvalget mente at dette ikke er en feil som er av en slik karakter at NSMs avgjørelse av den grunn er ugyldig.

– *Klagesak 2 – begrunnelseskravet og utredningsplikten ved negativt vedtak*

Utvalget har i en annen klagesak vedrørende sikkerhetsklarering stilt spørsmål til NSM, som klageinstans, om klageren kunne gis en fyldigere begrunnelse for det negative vedtaket. Utvalgets anmodning ble etterkommet av direktoratet. Utvalget stilte også spørsmål til NSM om hvorvidt omspurtes forklaring om et forhold kunne betegnes som unnlatt fremstilling. Ut fra sakspapirene var det for utvalget usikkert om det kunne konkluderes med at klageren ikke hadde fremstilt forholdet i en slik grad NSM mente var nødvendig. Utvalget uttalte at denne siden av saken burde vært bedre belyst for eventuelt å bli tillagt ne-

gativ vekt. Utvalget informerte klageren om at det hadde kritisert NSM for dette. Videre ble klageren orientert om at forholdene som var tatt opp med NSM etter utvalgets vurdering ikke virket bestemmende for avgjørelsens innhold og at utvalget dermed mente det negative vedtaket ikke var ugyldig. Utvalget anmodet derfor ikke NSM om å vurdere saken på nytt.

– *Klagesak 3 – lang saksbehandlingstid*

I en tredje sak kritiserte utvalget NSM for lang saksbehandlingstid i en sikkerhetsklareringssak, idet direktoratet hadde hatt saken til behandling i ca. 16 måneder. Utvalget uttrykte blant annet følgende i sitt avsluttende brev til NSM, som også ble meddelt til klageren:

«Det fremgår av NSMs svar til utvalget at det er flere årsaker til den lange saksbehandlingstiden så langt i saken. Utvalget ser at disse forholdene kan påvirke saksbehandlingstiden. På tross av dette er det utvalgets oppfatning at saken burde ha vært avgjort raskere.»

Utvalget antar at NSM vil avgjøre saken innenfor direktoratets angitte tidsangivelse på tre måneder. I motsatt fall legger utvalget til grunn at ytterligere forsinkelse blir medelt skriftlig til klageren, sammen med en angivelse av når saken forventes å være ferdigbehandlet.»

– *Klagesak 4 – lang saksbehandlingstid og manglende personhistorikk på nærstående*

I en fjerde sak bemerket utvalget følgende overfor NSM knyttet til direktoratets (og også FSAs) saksbehandlingstid i klageomgangen i en sikkerhetsklareringssak:

«Etter at [omspurte] fremsatte klage på FSAs klareringsavgjørelse 14. august 2012 brukte FSA 306 dager på å opprettholde sin egen avgjørelse i klageomgangen, 16. juli 2013. Etter opprettholdelsen tok det nye 42 dager før NSM mottok saken fra FSA 27. august 2013. Deretter gikk det 294 dager før NSM 16. juni 2014 fattet endelig avgjørelse i klageomgangen.»

Utvalget uttalte at saksbehandlingstiden både i NSM og FSA har vært uforholdsmessig lang i saken, og at en samlet saksbehandlingstid på 642 dager i klageomgangen er høyst kritikkverdig, uansett saksforhold. Utvalget fant derfor grunn til å kritisere både FSA og NSM for uforholdsmessig lang saksbehandlingstid i behandlingen av omspurtes klareringssak i klageomgangen.

Utvalget stilte også spørsmål til realiteten i saken. Etter at omspurte giftet seg med sin utenlandske kjæreste de siste elleve årene, ble omspurte ved reklarerings gitt IK med observasjonstid frem til november 2016. Bakgrunn for klareringsnektelsen var manglende personhistorikk på ektefellen. Klareringsmyndigheten hadde øyensynlig ikke tidligere ansett at kjæresteforholdet var av betydning for omspurtes

sikkerhetsmessige skikkethet, jf. sikkerhetsloven § 21 første ledd bokstav k – tilknytning til andre stater. Ved behandlingen av realiteten i saken mente utvalget at det *i dag*, og før observasjonstidens utløp, bør være mulig for NSM å foreta en konkret og individuell helhetsvurdering av omspurtes sikkerhetsmessige skikkethet til å inneha sikkerhetsklarering, og eventuelt også å gjennomføre en sikkerhetssamtale med omspurte.

Utvalget skal klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, jf. kontrollloven § 2 nr. 1.

Utvalget har derfor bedt NSM om å behandle omspurtes klareringssak på nytt, og orientere utvalget om utfallet av saken.

– Klagesak 5 – behandling av innsynsklage

I en femte sak kritiserte utvalget NSM for å ha avgjort realiteten i klareringssaken før en klage på nektelse av innsyn i sakens dokumenter ble tatt til behandling. Utvalget uttrykte blant annet at innsynsretten generelt sett kan være av avgjørende betydning for at en part skal kunne ivareta sine interesser i en underliggende sak på en betryggende måte. Videre påpekte utvalget at et av hovedformålene med innsynsretten er å kunne forberede en klage i best mulig grad, og at det ikke er mulig å oppfylle denne retten dersom en klage på nektelse av innsyn ikke ferdigbehandles før klareringssaken avgjøres. Utvalget mente også at det var bekymringsfullt at NSM ikke kunne peke på årsaken til at realiteten var avgjort før innsynsklagen, og det ble forutsatt at det raskt ble foretatt endringer i Mimir for å forhindre at dette vil skje på nytt i fremtiden.

Videre kritiserte utvalget NSM for å ha tilskrevet klageren vedrørende innsynsklagen etter at realiteten var avgjort, der vedkommende ble gjort oppmerksom på at NSM hadde redusert saksbehandlingskapasitet. Vedkommende ble derfor anmodet om å gi en tilbakemelding på om klage på nektet innsyn skulle opprettholdes. Utvalget mente at NSMs handlemåte i dette tilfellet var svært lite tilfredsstillende, og utvalget var av den oppfatning at direktoratet hadde opptrådt i strid med god forvaltningsskikk. Utvalget påpekte at en slik anmodning kan undergrave retten til å be om innsyn, og at det dermed må kunne sies å gå på bekostning av vedkommendes rettssikkerhet. Selv om realiteten allerede er avgjort (noe den ikke skulle ha vært i denne saken, jf. ovenfor), viste utvalget til at en kan sak bringes inn for domstolene ved at det for eksempel fremmes krav som begrunnes med at avgjørelsen lider av feil, slik at innsynsspørsmålet fortsatt er av betydning. Det kan videre ha en verdi i seg selv å få innsyn i opplysninger som et statlig organ har behandlet og vurdert i en sak som gjelder en selv.

Klageren ble opplyst om utvalgets kritikk av NSM.

5. Forsvarets sikkerhetsavdeling (FSA)

5.1 Generelt om kontrollen

Utvalget har i 2014 gjennomført tre inspeksjoner i FSA.

FSA er landets største klareringsmyndighet. I 2014 avgjorde avdelingen 18 000 klareringssaker. Avdelingens behandling av sikkerhetsklareringssaker er derfor særlig viktig i utvalgets kontroll med FSA. Utvalget foretar også kontroll med FSAs virksomhet innenfor forebyggende sikkerhetsarbeid i Forsvaret. Utvalget kontrollerer blant annet avdelingens undersøkelser av sikkerhetstruende virksomhet som er rettet mot Forsvaret (sikkerhetsundersøkelser), samt operative saker opprettet av FSA som ledd i avdelingens ansvar for utøvelse av militær kontraetterretning (Mil KE) i Norge i fredstid. FSAs behandling av personopplysninger er sentral i denne kontrollen.

5.2 Saksbehandlingstid i klareringssaker

Saksbehandlingstiden i enkelte klareringsmyndigheter er uforholdsmessig lang. I punkt 1.4 anmoder derfor utvalget Stortinget om å vurdere snarlige tiltak som kan forbedre situasjonen.

Utvalget har i inspeksjoner av FSA i 2014 blitt orientert om saksbehandlingstiden i klareringssaker. FSA har overfor utvalget gitt uttrykk for at avdelingen mener at saksbehandlingstiden er kritisk lang. FSA har foretatt intern omfordeling av personellressurser og tilført nye stillinger for å bedre saksbehandlingstiden. På bakgrunn av manglende funksjonalitet i det nye saksbehandlingsverktøyet (Mimir), har ikke FSA kunnet oppgi noen gjennomsnittlig saksbehandlingstid for klareringssaker. FSA har orientert utvalget om problemene det nye saksbehandlingsverktøyet har medført og dets innvirkning på saksbehandlingstiden. FSA oppgir å bidra med store ressurser for å forbedre dette systemet.

5.3 Spørsmål til to henlagte klareringssaker

Etter en inspeksjon i FSA stilte utvalget blant annet spørsmål til to henlagte sikkerhetsklareringssaker:

– Henlagt sak 1

En klareringssak ble henlagt av FSA på grunn av bortfalt behov, ettersom vedkommende skulle dimitteres. Det ble anmodet om klarering i oktober 2012 i forbindelse med førstegangstjeneste i Forsvaret, og saken ble henlagt i september 2013. Under henvisning til forvaltningslovens krav til saksbehandlingstid⁵³ ble FSA bedt å redegjøre for hvorfor avdelingen ikke ferdigbehandlet klareringssaken før omspurte skulle dimitteres.

⁵³ Jf. forvaltningsloven § 11a.

I sine avsluttende merknader til FSA uttrykte utvalget at det var enig med avdelingen, som svarte at det er uheldig at saken, etter så lang tid og etter at det er gjennomført sikkerhetssamtale, ikke ble avsluttet med en begrunnet avgjørelse.

– *Henlagt sak 2*

Til den andre saken uttrykte utvalget at det på generelt grunnlag mener at FSA i størst mulig grad bør unngå at det går over ni måneder fra personopplysningsblanketten utfylles til klareringsavgjørelse fattes. I slike tilfeller må blanketten fylles ut på nytt for å være gyldig.

5.4 Klagesaker for utvalget

Utvalget har i 2014 mottatt 7 klager rettet mot FSA. Av saker utvalget har avsluttet i meldingsåret har følgende tre saker gitt grunn til merknader fra utvalget:

– *Klagesak 1 – lang saksbehandlingstid*

I en sak bemerket utvalget at det var gått syv måneder siden omspurte fremsatte klage over avdelingens tilbakekall av sikkerhetsklarering uten at avgjørelse forelå. Utvalget mente at saksbehandlingstiden allerede hadde vært for lang. Utvalget forventet derfor en snarlig avgjørelse fra avdelingens side, og at saken umiddelbart ble oversendt til klageinstansen dersom klareringsnektelsen ble opprettholdt av FSA.

– *Klagesak 2 – lang saksbehandlingstid*

Den andre saken omhandlet klage over NSMs opprettholdelse av negativ avgjørelse i klageomgangen, jf. omtalen klagesak 4 i punkt 4.8, der utvalget kritiserte FSA for uforholdsmessig lang saksbehandlingstid ved vurderingen om egen negativ avgjørelse skal omgjøres eller oversendes til klageinstansen.

– *Klagesak 3 – lang saksbehandlingstid og deling av personkontrollopplysninger*

Den tredje saken omhandlet også klage over NSMs opprettholdelse av negativ avgjørelse i klageomgangen, se omtalen av klagesak 1 i punkt 4.8. I forbindelse med behandlingen av klagesaken bemerket utvalget overfor FSA at det tok drøye ni måneder fra avdelingen gjennomførte sikkerhetssamtale med omspurte til FSA fattet negativ avgjørelse. Etter at FSA mottok klage fra omspurte over avdelingens tilbakekalling av omspurtes klarering, tok det FSA hele 15 måneder før klagesaken ble oversendt til NSM som klageinstans. Utvalget kritiserte derfor avdelingen for at saksbehandlingstiden samlet sett hadde vært altfor lang, og spesielt i klageomgangen.

I samme sak klaget omspurte også over det vedkommende omtalte som en «kobling mellom FSA og politiet». Bakgrunnen var at omspurte hevdet seg utsatt for press i forbindelse med et møte omspurte had-

de hatt med en tjenestemann i det ordinære politiet. Omspurte anførte at politiet satt på opplysninger om at vedkommende på det tidspunktet hadde en uavklart klareringssak i FSA, og at omspurte i situasjonen følte seg presset på bakgrunn av at politiet satt på opplysningene.

Gjennom utvalgets undersøkelser ble det avdekket at FSA hadde delt opplysninger om omspurtes sikkerhetsklareringssak med det ordinære politiet. Undersøkelsen viste at FSA i forkant av politiets samtale med omspurte, på spørsmål fra politiet hadde bekreftet at avdelingen hadde en pågående sak om omspurtes sikkerhetsklarering, samt at FSA ville fra ta omspurte sikkerhetsklareringen. Utvalget gjennomførte samtaler med en tjenestemann i politiet og en ansatt i FSA i avhørs form, som bekreftet utvalgets funn i saken.

I avsluttende brev til FSA viste utvalget til at det følger av sikkerhetsloven § 20 sjette ledd at «[o]pplysninger som er gitt klareringsmyndigheten i forbindelse med personkontroll, ikke skal benyttes til andre formål enn vurdering av sikkerhetsklarering». Av NSMs veiledning til bestemmelsen følger det:

«En streng praktisering av bestemmelsen er påkrevd for tillitsforholdet mellom den som skal sikkerhetsklareres og klareringsmyndigheten. Bestemmelsen må forstås som en innskjerping av den alminnelige taushetsplikt som ellers følger av forvaltningsloven § 13.

Det må dog anses å ligge innenfor bestemmelsens ramme å kunne dele opplysninger med andre offentlige myndigheter der dette er nødvendig for å opplyse en klareringssak. Å dele opplysninger i den hensikt å få etterforsket alminnelige straffbare handlinger vil være åpenbart uforenelig med bestemmelsen.»

Utvalget bemerket at den innskjerpede taushetspliktbestemmelsen i sikkerhetsloven § 20 sjette ledd innebærer at ingen opplysninger av betydning for vurderingen av omspurtes sikkerhetsmessige skikkethet, skal benyttes til andre formål. Opplysninger om en allerede sikkerhetsklarert persons klareringsmessige status og sikkerhetsmessige skikkethet vil være omfattet av taushetsplikten etter § 20 sjette ledd. På denne bakgrunn kunne ikke utvalget se at personkontrollopplysninger kan deles med andre offentlige myndigheter, herunder med politiet, uten at dette «er nødvendig for å opplyse en klareringssak». Utvalget kritiserte FSA for brudd på bestemmelsen.

Utvalget bemerket også overfor FSA at omspurte opplevde å bli utsatt for press fra politiet på bakgrunn av utleveringen av opplysningene. Selv om utvalget ikke fant grunnlag for å konkludere med at et kritikkverdige press fant sted, understreket utvalget alvorligheten i saken, som illustrerer hvorfor personkontrollopplysninger ikke skal benyttes til andre formål enn til vurdering av sikkerhetsklarering.

Klageren ble orientert om utvalgets kritikk av FSA.

FSA tok utvalgets kritikk til etterretning og opplyste at sakens tematikk og alvor var blitt tatt opp internt. Videre orienterte avdelingen om at Kontor for personellsikkerhet har gjennomført en mer grundig gjennomgang av sakens tematikk med tanke på en bevisstgjøring av gjeldende bestemmelser og rutiner.

6. Etterretningstjenesten (E-tjenesten)

6.1 Generelt om kontrollen

Utvalget har i 2014 gjennomført fire inspeksjoner av E-tjenesten sentralt. I tillegg er det gjennomført én inspeksjon av tjenestens tekniske informasjonsvirksomhet ved Forsvarets forsøksstasjon Vadsø (FFSV).

Utvalget skal sikre at virksomheten i E-tjenesten holdes innenfor tjenestens fastlagte oppgaver og at det ikke øves urett mot noen, jf. kontrollinstruksen § 11 nr. 1 bokstav a. I inspeksjonene i E-tjenesten fører utvalget kontroll med følgende punkter:

- Tjenestens tekniske informasjonshenting.
- Tjenestens informasjonsutveksling med innenlandske og utenlandske samarbeidende tjenester.
- Tjenestens arkiver og registre.
- Foreleggelsessaker for Forsvarsdepartementet og interne godkjenninger.

Under inspeksjonene blir utvalget regelmessig orientert om E-tjenestens løpende virksomhet, blant annet om tjenestens samarbeidssaker med andre EOS-tjenester, trusselsituasjonen og foreleggelsessaker for Forsvarsdepartementet, samt interne godkjenninger. Dette kan være godkjenninger av innhenting eller deling av informasjon om norske rettssubjekter i utlandet, i innhentingsdisipliner eller sakstyper som allerede er godkjent av Forsvarsdepartementet. Slike godkjenninger kan for eksempel gi E-tjenesten en intern tillatelse til å overvåke en nordmanns kommunikasjonsutstyr når personen er i utlandet. Lovgivningen stiller her ikke krav om ekstern tillatelse fra retten, slik som for PST når det gjelder for eksempel kommunikasjonskontroll.

Utvalget er i sin kontroll av E-tjenesten særlig opptatt av at det lovfestede forbudet mot å overvåke eller på annen fordekt måte innhente informasjon om norske fysiske og juridiske personer som oppholder seg på norsk territorium, jf. e-loven § 4 første ledd, ikke blir overtrådt.

Rettsstillingen til norske rettssubjekter som oppholder seg i utlandet er ikke regulert i e-loven, men tjenesten er likevel forpliktet til å respektere rettighetene som oppstilles i Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), herunder EMK artikkel 8 om retten til respekt for privatliv. Forsvarsdepartementet

fastsatte i 2013 bestemmelser om innsamling av informasjon om norske personer utenfor norsk territorium.⁵⁴ For at E-tjenesten skal kunne overvåke eller på annen fordekt måte innhente informasjon om norske personer i utlandet må tre fastsatte vilkår være oppfylt. For det første må innsamlingen skje som ledd i E-tjenestens utførelse av lovpålagte oppgaver. Dernest må de innsamlede opplysningene kunne oppbevares av E-tjenesten i henhold til e-loven § 4 annet ledd.⁵⁵ Til sist må innsamlingen anses nødvendig etter en forholdsmessighetsvurdering, der hensynene til å sikre viktige nasjonale interesser og konsekvensene for personen innsamlingen rettes mot inngår. Også dette er derfor et sentralt kontrollpunkt for utvalget.

6.2 Utvalgets innsyn i E-tjenesten

I 1999 vedtok Stortinget ved plenarvedtak at det skulle gjelde en særskilt prosedyre for tvist om innsyn i E-tjenestens dokumenter, uten at lov og instruks ble endret.⁵⁶ Bakgrunnen for Stortingets vedtak fra 1999 er den særlige sensitiviteten som knytter seg til E-tjenestens kilder, identiteten til personer i okkupasjonsberedskapen og spesielt sensitive opplysninger mottatt fra utenlandske samarbeidende tjenester. I årsmeldingen for 2013 redegjorde utvalget for at det på denne bakgrunn har vist forsiktighet når det gjelder praktiseringen av innsyn i E-tjenesten. Utvalget viste til at situasjonen er utfordrende og prinsipielt betenkelig, sett på bakgrunn av utvalgets kontrolloppgaver. Som følge av dette fører utvalget en mindre omfattende kontroll med E-tjenesten enn med de øvrige EOS-tjenestene.

Utvalget avventer Stortingets konklusjon på det prinsipielle spørsmålet om bestemmelsene om utvalgets innsynsrett i lov og instruks skal gjelde fullt ut også for E-tjenesten, eller om Stortingets vedtak fra 1999 skal opprettholdes.⁵⁷

I årsmeldingene for 2012 og 2013 opplyste utvalget at det var i dialog med E-tjenesten for å finne frem til praktiske løsninger for søk i tjenestens datasystemer. Dialogen har ført til at utvalget siden mai

⁵⁴ Utfyllende bestemmelser for Etterretningstjenestens innsamling mot norske personer i utlandet samt for utlevering av personopplysninger til utenlandske samarbeidende tjenester. Fastsatt av Forsvarsdepartementet den 24. juni 2013 med hjemmel i instruks om Etterretningstjenesten § 17. Instruksen er tilgjengelig på Lovdata.

⁵⁵ Av e-loven § 4 annet ledd fremgår det at E-tjenesten bare kan «oppbevare informasjon som gjelder norske fysiske eller juridiske personer dersom informasjonen har direkte tilknytning til ivaretagelsen av Etterretningstjenestens oppgaver etter § 3 eller er direkte knyttet til en slik persons arbeid eller oppdrag for Etterretningstjenesten».

⁵⁶ Se Dokument nr. 16 (1998–99), Innst. S. nr. 232 (1998–99) og referat og vedtak i Stortinget 15. juni 1999.

⁵⁷ Jf. årsmeldingen for 2013 kapittel VII avsnitt 2.

2014 har kunnet søke fritt i tjenestens systemer, med unntak av opplysninger som E-tjenesten selv vurderer som «særlig sensitiv informasjon».⁵⁸ Etter det opplyste er det et fåtall operasjoner og dokumenter som utvalget ikke får se. Den praktiske tilretteleggingen av utvalgets innsyn har medført at kontrollen av E-tjenesten er blitt vesentlig grundigere. E-tjenesten har i denne forbindelse lagt godt til rette for utvalgets tilgang til tjenestens datasystemer.

6.3 Oppfølging av utvalgets undersøkelse av opplysninger om norske kilder mv. i E-tjenesten

I 2013 avga utvalget en særskilt melding til Stortinget om sin undersøkelse av opplysninger om norske kilder mv. i E-tjenesten.⁵⁹ I meldingen påpekte utvalget at E-tjenestens rettslige grunnlag for å behandle sensitive personopplysninger om kildenes nærstående var tvilsomt, at det var vanskelig å se at tjenesten kunne behandle andre opplysninger om potensielle kilder enn det som var nødvendig av notoritetshensyn og at tjenesten i enkelte tilfeller hadde behandlet opplysninger som syntes å være irrelevante og/eller unødvendige. Tjenesten ble på denne bakgrunn blant annet bedt om å følge opp behovet for et klarere hjemmelsgrunnlag for behandling av opplysninger om kilders nærstående.

Utvalget meldte i årsmeldingen for 2013 at det ville følge opp avklaringen av hjemmelsgrunnlaget.

I juni 2014 mottok utvalget kopi av et brev fra Forsvarsdepartementet til E-tjenesten, der departementet ga en vurdering av hjemmelsgrunnlaget for behandling av sensitive personopplysninger av tredjepersoner knyttet til kildebruk.⁶⁰

Forsvarsdepartementet konkluderte med at e-loven § 4 annet ledd gir tilstrekkelig klar hjemmel for å behandle sensitive personopplysninger av tredjepersoner knyttet til kildebruk. Departementet viste i denne sammenheng til at det i mangel av eksplisitt ordlyd vil være andre rettskilder som er avgjørende for vurderingen, herunder formål, forarbeider, praksis og reelle hensyn. Departementets konkrete begrunnelse var slik:

«Formålet med e-loven § 4, annet ledd er å åpne for at tjenesten kan oppbevare opplysninger også om norske borgere der slik informasjon har en direkte tilknytning til kilden. Det er ikke lagt noen begrensning fra lovgivers side på hvilken type informasjon som omfattes av bestemmelsen. Behovet for å kunne be-

handle sensitive personopplysninger om tredjepersoner som har en slik direkte tilknytning til og er avgjørende for tjenestens mulighet til å bruke en kilde, har veid tungt i vurderingen. I forarbeidene til e-loven vises det til at forbudet mot innhenting av informasjon om norske borgere etter e-lovens § 4, første ledd bare er rettet mot fordekt innhenting. Sensitive personopplysninger som oppbevares etter § 4, annet ledd er ikke å anse som fordekt innhentet idet de kommer tjenesten for hende fra kildene selv, og rammes derfor ikke av det generelle forbudet i § 4, første ledd, som igjen er utgangspunktet for unntaket for oppbevaring av opplysninger etter annet ledd. Videre har det i vurderingen blitt lagt vekt på den langvarige praksisen som tjenesten har hatt med oppbevaring av slike opplysninger i forbindelse med kildeføring. Departementet har notert seg at denne praksisen har blitt ytterligere forankret i forbindelse med at rutinene for bruk av kilder og opplysninger tilknyttet kildebruk ble skriftlig presisert i etterkant av fagarkivsaken.»

Departementet mente videre at også personvernmessige konsekvenser har betydning for hjemmels spørsmålet. Det ble i denne sammenheng vist til at det bare er svært få personer innad i E-tjenesten som har adgang til det aktuelle arkivet hvor slike sensitive personopplysninger blir oppbevart, samt at opplysningene som oppbevares ikke vil være knyttet til andre registreringer om den aktuelle tredjepersonen, men kun til den aktuelle kilden. Det ville således ikke være en systematisk sammenstilling av opplysninger om en tredjeperson. Departementet trakk også frem som et moment at opplysninger knyttet til kildeføring, unntatt identifisering av kildene selv, er omfattet av EOS-utvalgets kontroll.

Avslutningsvis viste departementet til at det er en ufravikelig forutsetning at personopplysningslovens generelle krav til blant annet formålsbestemthet, inkludert krav til sletting, nødvendighet og relevans gjelder fullt ut for tjenestens behandling av personopplysninger generelt og i særdeleshet for sensitive personopplysninger. Departementet forventet derfor at tjenestens interne regelverk og retningslinjer knyttet til blant annet bruk av kilder reflekterer vilkårene for behandling av personopplysninger og at tjenesten har klare rutiner og retningslinjer for internkontroll.

Utvalget tar til orientering at Forsvarsdepartementet ikke er enig i at hjemmelsgrunnlaget for behandling av sensitive opplysninger om kildenes nærstående er tvilsomt, og merker seg departementets vurderinger knyttet til dette.

Utvalget vil fortsette å kontrollere E-tjenestens behandling av sensitive personopplysninger om kilders nærstående og andre tredjepersoner, der dette finnes nødvendig, herunder å påpeke eventuelle uklarheter med tanke på hjemmelsgrunnlaget. E-tjenesten har nå lagt til rette for at utvalget kan føre en slik kontroll når som helst, uten at tjenesten først må fjerne informasjon som kan identifisere kildene. Dette gjør kontrollarbeidet enklere.

^{58.} E-tjenestens ugraderte definisjon: «Med 'særlig sensitiv informasjon' menes informasjon om norske og utenlandske kilder, personer og operative planer i okkupasjonsberedskapen, samt et fåtall særlig sensitive operasjoner.»

^{59.} Dokument 7:1 (2013–2014).

^{60.} Forsvarsdepartementet informerte Stortinget om vurderingen i forbindelse med behandlingen av utvalgets årsmelding for 2013.

6.4 E-tjenestens sletterutiner for operativ informasjon

Etter en inspeksjon i E-tjenesten stilte utvalget spørsmål om tjenestens slettingsrutiner for opplysninger som behandles i tjenestens operative virksomhet. Spørsmålene ble stilt både til en konkret sak og på generelt grunnlag.

I utvalgets avsluttende brev til E-tjenesten merket utvalget seg tjenestens erkjennelse av at hensynet til notoriteten og etterfølgende kontrollmuligheter ikke bør gå foran hensynet til at opplysninger ikke skal lagres lenger enn det som er nødvendig ut fra formålet.⁶¹ Dette resulterte i at opplysninger om en person i den konkrete saken ble slettet.

Utvalget merket seg videre at praksisen i denne type saker vil bli endret, og at praksisendringen er kommet til uttrykk i tjenestens retningslinjer for registrering og sletting av informasjon om norske personer i et system for teknisk informasjonsinnhenting. Utvalget stilte seg positivt til at tjenesten har utarbeidet slike retningslinjer for sletting, og til at prinsippene i retningslinjene vil gjelde tilsvarende for oppbevaring av informasjon i andre informasjonssystemer. E-tjenesten skrev at tjenesten vil vurdere å utvikle generelle regler for sletting av operativ informasjon, særlig for opplysninger om norske fysiske og juridiske personer. Utvalget uttrykte at det imøteser slike regler.

Utvalget ga også uttrykk for at det ikke kunne se ut at E-tjenesten direkte besvarte utvalgets spørsmål om hvordan E-tjenesten sikrer at tjenesten unnlater å behandle personopplysninger som ikke lenger anses nødvendig ut fra formålet med behandlingen.⁶² Tjenesten opplyste imidlertid at det neppe vil være aktuelt å innføre et tilsvarende regime som for PST med behandlings- og sletterutiner basert på frister (f.eks. femårsregelen). Utvalget uttrykte at gode grunner taler for at tjenesten bør ha et regime som sikrer at det nevnte kravet i personopplysningsloven overholdes.

I 2015 vil utvalget be om en nærmere orientering om dette.

6.5 Brudd på forbudet i e-loven § 4

I 2014 ble utvalget orientert om at E-tjenesten feilaktig hadde en norsk person under overvåking i fire måneder, etter at vedkommende kom tilbake til Norge fra utlandet. Overvåkingen resulterte imidlertid ikke i at det ble innhentet noe informasjon om personens kommunikasjon. Avviket skyldtes at innsamlingen ikke ble stoppet i et av tjenestens systemer. E-tjenesten har innført nye rutiner for å hindre at det skjer igjen.

Utvalget forutsetter at E-tjenesten orienterer om slike avvik i fremtiden.

^{61.} Jf. personopplysningsloven § 11 første ledd bokstav e og § 8.

^{62.} Se foregående fotnote.

Utvalget har i et annet tilfelle kritisert E-tjenesten for å ha iverksatt informasjonsinnhenting mot en norsk statsborger, i strid med e-loven § 4, som forbyr fordekt informasjonsinnhenting mot nordmenn i Norge. Tjenesten hadde imidlertid ikke innhentet informasjon om vedkommende i de aktuelle periodene, som til sammen var på 47 dager.

Utvalget skrev følgende i sine avsluttende merknader til E-tjenesten:

«Utvalget har ... funnet grunn til å kritisere E-tjenesten for å ha overvåket en norsk borger på norsk territorium i strid med e-loven § 4. E-tjenesten satte [vedkommende] på innsamling [dato], selv om tjenesten allerede [dato] mottok informasjon om at [vedkommende] hadde returnert til Norge den [tidligere dato]. Utvalget bemerker i den forbindelse at det også fremgår av møtereferat fra tjenestens oppdateringsmøte med PST ... [dato] at PST orienterte om at [vedkommende] hadde returnert [dato], uten at innsamlingen ble stoppet. ...

Under henvisning til de to andre ovennevnte periodene [vedkommende] var på innsamling mens [vedkommende] oppholdt seg i Norge, vil utvalget bemerke at informasjonsflyten mellom PST og E-tjenesten ikke synes å ha fungert, da PST kunne informert E-tjenesten tidligere om [vedkommendes] retur til Norge. Utvalget forventer at informasjonsflyten mellom tjenestene er bedre enn i dette tilfellet med tanke på å gi rettidig informasjon om relevante personers bevegelser ut- og inn av norsk territorium. Utvalget har i brev herfra til PST i dag påpekt dette overfor tjenesten.

Under henvisning til Es opplysning om at det 'faktisk ikke ble innsamlet noe mot vedkommende i perioden vedkommende befant seg i Norge', bemerker utvalget at alvorlighetsgraden av feilen reduseres faktisk sett, men ikke prinsipielt sett.

Utvalget merker seg at tjenesten viser til at 'informasjonsflyten internt etter denne tid er betraktelig bedret', og forventer at tjenesten aktivt arbeider for å forhindre at personer forblir på innsamling mens de oppholder seg på norsk territorium, i strid med tjenestens rettsgrunnlag.»

6.6 Undersøkelse av E-tjenestens arkiver og registre i klagesaker

Utvalget gjennomfører søk i tjenestenes arkiver og registre så snart som mulig etter at en klage over ulovlig overvåking er mottatt.⁶³ I tillegg anmodes tjenestene rutinemessig om å gjøre egne undersøkelser, både i elektroniske og fysiske arkiver og registre, og om at eventuelle dokumenter, registreringer og andre nedtegnelser blir oversendt til utvalget. Praksisen er basert på en tillit til at tjenestene gjennomfører fullstendige undersøkelser – også i deler av informasjonssystemer og i arkiver som utvalget eventuelt ikke er kjent med.

^{63.} Dette gjøres per nå ikke ved klager som gjelder klareringsavgjørelser, idet utvalget ikke har tilfredsstillende brukertilgang til datasystemet for behandling av klareringssaker. Se mer om dette i punkt 47.

I forbindelse med en klagesak meldte E-tjenesten at det ikke var noen registreringer mv. på klageren i tjenestens arkiver og registre. Utvalget fikk imidlertid treff på klagerens navn i syv dokumenter da det ble gjennomført egne søk i datasystemene til tjenesten. Tjenesten beklaget forholdet overfor utvalget, og uttrykte at feilen hadde bakgrunn i at tilgangsrettighetene til datamappene der dokumentene befant seg ikke var oppdatert, slik at personellet som søkte etter klagerens navn ikke hadde fått treff. Tjenesten iverksatte umiddelbart tiltak for å hindre at dette ville skje igjen.

I et brev til tjenesten i februar 2015 bemerket utvalget at det var svært uheldig at manglende tilgangsrettigheter førte til at det ikke fremkom treff på klageren da tjenesten gjorde undersøkelsene av arkivene og registrene. Under henvisning til at utvalget først i begynnelsen av 2014 fikk anledning til å søke fritt i tjenesten systemer, ble det påpekt at disse manglene i teorien kan ha medført at utvalget har avsluttet andre klagesaker uten at sakene har vært tilstrekkelig opplyst. Utvalget understreket imidlertid at det ikke har noen grunn til å tro at dette har vært bevisst fra tjenestens side eller at opplysninger har vært holdt utenfor utvalgets kontroll. *Utvalget har i ettertid gjennomført søk på samtlige personer som klaget til utvalget før 2014. Søkene ga ingen grunn til oppfølging.*

Forholdet hadde ingen betydning for utvalgets behandling av den konkrete klagesaken, som ble avsluttet uten kritikk av tjenesten.

6.7 Klagesak for utvalget

I en klage over ulovlig overvåking fant utvalget forhold som ga grunn til kritikk av tjenesten. Utvalget var forhindret fra å gi klageren ytterligere informasjon enn at klagen ga grunn til kritikk av tjenesten.

For utvalget er det en stor utfordring at det i begrenset grad kan gi klagere begrunnelse for utvalgets kritikk av E-tjenesten i klagesaker.

7. Kontroll av annen EOS-tjeneste

7.1 Generelt om kontrollen

Utvalget fører løpende kontroll med all EOS-tjeneste som utføres av den offentlige forvaltningen eller under styring av eller på oppdrag fra denne.⁶⁴ Kontrollområdet er med andre ord ikke knyttet til bestemte organisatoriske enheter, det er *funksjonelt* definert.

Etter kontrollinstruksen § 11 nr. 2 bokstav e skal utvalget årlig inspisere minst to av E-tjenestens stasjoner og/eller sikkerhets- og etterretningsfunksjoner ved militære staber og avdelinger, og av personell-

sikkerhetstjenesten ved minst to departementer/etater.

Utvalget har i 2014 gjennomført inspeksjoner av sikkerhets- og etterretningsfunksjonene i Etterretningsbataljonen, samt personellsikkerhetstjenesten i Justis- og beredskapsdepartementet og i Forsvarsbygg.⁶⁵

Inspeksjonen i Etterretningsbataljonen ble forbedret av sekretariatet i forkant av inspeksjonen, blant annet gjennom søk i bataljonens datasystemer. Utvalget har ikke forberedt slike inspeksjoner på denne måten tidligere.

7.2 Utvalgets tilgang til FISBasis

I årsmeldingene for 2012 og 2013 ble det meldt at utvalget ikke har faktisk tilgang til Forsvarets FISBasis-systemer, og at Forsvarsstaben var bedt om å gi utvalget en generell tilgang til disse.⁶⁶ Det ble i denne sammenheng vist til at det i kontrollloven § 4 første ledd bestemmes at utvalget for å utføre sitt verv kan «kreve innsyn i og adgang til forvaltningens arkiver og registre, lokaler, installasjoner og anlegg av enhver art».

Utvalget har i 2014 drøftet praktiske forhold knyttet til brukertilgangen med Cyberforsvaret, som påtok seg ansvar for å utarbeide en rutine som skulle beskrive hvordan utvalgets tilgang til FISBasis kunne løses. På bakgrunn av manglende fremdrift i saken har utvalget anmodet forsvarssjefen om en umiddelbar avklaring på utvalgets brukertilgang.

Utvalget forventer at tilfredsstillende tilgang til FISBasis opprettes i løpet av kort tid.

7.3 Oppfølging av inspeksjon i personellsikkerhetstjenesten i Justis- og beredskapsdepartementet

Utvalget inspiserte personellsikkerhetstjenesten i Justis- og beredskapsdepartementet i 2014. I inspeksjonen fikk utvalget fremlagt en rekke klareringssaker. På bakgrunn av saksgjennomgangen stilte utvalget blant annet spørsmål om klareringsmyndighetens etterlevelse av krav oppstilt i sikkerhetsloven til skriftlighet i saksbehandlingen. Departementet har i svar til utvalget bekreftet at det i enkelte saker ikke var utferdiget dokumentasjon i henhold til sikkerhetslovens krav. Departementet har til utvalget forklart at dette kan tilskrives forhold i etterkant av terroranslaget 22. juli 2011, og har videre opplyst om at det er iverksatt tiltak for å forbedre situasjonen. Utvalget uttalte i sitt avsluttende brev til departementet

⁶⁵ I 2014 gjennomførte utvalget også en inspeksjon av E-tjenestens tekniske informasjonsvirksomhet ved Forsvarets forsøksstasjon Vadsø (FFSV), jf. punkt 6.1.

⁶⁶ Utvalget har bedt om tilgang til FISBasis B/U (BEGRENSET/UGRADERT) og FISBasis H/NS (HEMMELIG / NATO SECRET).

⁶⁴ Jf. kontrollloven § 1 første ledd.

at det i sin kontroll av klareringssaker er opptatt av at regelverkets rettssikkerhetsgarantier følges, herunder krav til skriftlighet. At departementet i enkelte klareringssaker ikke hadde utarbeidet intern samtidig begrunnelse og referat etter sikkerhetssamtaler, ga grunn til kritikk.⁶⁷

Utvalget har i tidligere årsmeldinger påpekt at vurderingene og resultatet i sammenlignbare klareringssaker varierer en del hos de ulike klareringsmyndighetene. Inspeksjonen av personellsikkerhetstjenesten i Justis- og beredskapsdepartementet viste at departementets vurderinger og avgjørelser i flere saker avviker fra praksis hos andre klareringsmyndigheter. Dette er uheldig i et likebehandlingsperspektiv, og utvalget orienterte NSM som overordnet fagmyndighet om resultatet av inspeksjonen. Utvalget antar at NSMs bebudede erfaringsarkiv i klareringssaker vil bidra til større grad av likebehandling.

Utvalget har etter avslutningen av saken blitt orientert av departementet om at det er foretatt endringer i saksbehandlingspraksisen, for å ivareta sikkerhetslovens krav om skriftlighet. Departementet har også opplyst at saksbehandlingskapasiteten i personellsikkerhetstjenesten er styrket fra 1. januar 2015.

7.4 Stikkprøvesaker Post- og teletilsynet

Utvalget har i 2014 innhentet stikkprøver av klareringssaker avgjort av Post- og teletilsynet⁶⁸. På bakgrunn av gjennomgangen av sakene stilte utvalget spørsmål om tilsynets saksbehandlingstid i saker der det var gjennomført sikkerhetssamtale. I svar til utvalget bekreftet tilsynet at den totale saksbehandlingstiden i de aktuelle sakene var på ett til to år. Tilsynet viste til bemanningssituasjonen og oppga at det ville vurderes tiltak på området.

Utvalget uttalte i det avsluttende brevet at en saksbehandlingstid på opp til halvannet år før sikkerhetssamtale gjennomføres og opp til to år før avgjørelse foreligger, fremstår som uheldig og kan ikke aksepteres ut fra de årsaker Post- og teletilsynet oppga. Utvalget ga uttrykk for at slike saker må prioriteres høyere. Utvalget understreket viktigheten av avgjørelser om sikkerhetsklarering, som kan være avgjørende for enkeltpersoners mulighet til å utføre sitt ar-

^{67.} Jf. henholdsvis sikkerhetsloven § 25 siste ledd og personellsikkerhetsforskriften § 4-2 annet ledd.

^{68.} Post- og teletilsynet endret 1. januar 2015 navn til Nasjonal kommunikasjonsmyndighet.

beid. Utvalget forutsatte at tilsynet iverksatte tiltak for å forbedre situasjonen.

Etter avslutningen av saken har Post- og teletilsynet orientert utvalget om at det har besluttet å øke bemanningen på området med ett årsverk gjennom en midlertidig økning av stillingsrammen. Etter tilsynets vurdering vil dette få saksbehandlingstiden i saker der det gjennomføres sikkerhetssamtale ned til et forsvarlig nivå.

8. Forslag til endringer i kontrollloven og kontrollinstruksen

Utvalget foreslår enkelte endringer i kontrollloven og kontrollinstruksen.

For det første foreslås det å innføre en offisiell korttittel til kontrollloven og kontrollinstruksen. For det andre foreslås det å gjøre endringer i kontrollinstruksen for å rette opp henvisningsfeil og navnet til FSA.

Følgende endringer foreslås:

I lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste foreslås følgende endringer (merket i understreking):

Lovens tittel kan lyde:

Lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-kontrollloven)

I instruks 30. mai 1995 nr. 4295 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS) foreslås følgende endringer (merket med understrekning):

Instruksens tittel kan lyde:

Instruks 30. mai 1995 nr. 4295 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-kontrollinstruksen)

§ 11 nr. 1 bokstav d og nr. 2 bokstav d kan lyde:

- d) For *Forsvarets sikkerhetsavdeling*: å føre kontroll med at avdelingens utøvelse av personellsikkerhetstjeneste og annen sikkerhetstjeneste holdes innen rammen av lov og forskriftsverk og avdelingens fastlagte oppgaver, og for øvrig påse at det ikke øves urett mot noen.

§ 11 nr. 2 bokstav d kan lyde:

- d) 3 inspeksjoner årlig av Forsvarets *sikkerhetsavdeling* med gjennomgåelse av virksomheten som klareringsmyndighet, og slik besiktigelse av annen sikkerhetstjeneste som finnes nødvendig.

§ 13 nr. 3 bokstav e og f kan lyde:

- e) en angivelse av eventuelle tiltak som er bedt iverksatt og hva det har ført til, jf. § 7 femte ledd.
f) en omtale av eventuelle protester etter § 6.

Oslo, den 8. april 2015

Eldbjørg Løwer

Svein Grønnern

Trygve Harvold

Theo Koritzinsky

Øyvind Vaksdal

Håkon Haugli

Inger Marie Sunde

Henrik Magnusson

Vedlegg 1

Begrepsforklaringer

Anmodende myndighet

Et organ som i egenskap av eller på vegne av autorisasjonsmyndighet anmoder om personkontroll.

Arbeidsregister

Register med etterretningsopplysninger som anses nødvendige og relevante for PSTs oppgaveløsning. PST bruker arbeidsregistret Smart.

Arbeidsregistrering

Behandling av opplysninger som anses for nødvendige og relevante for PSTs oppgaveløsning og som ikke kvalifiserer til opprettelse av eller behandling i forebyggende sak.

Autorisasjon

Avgjørelse om at sikkerhetsklarert person skal gis tilgang til informasjon med en angitt sikkerhetsgrad.

Avvergende etterforskning

Etterforskning med det siktemål å avverge at det blir begått en straffbar handling.

Behandling av opplysninger

Enhver form for elektronisk eller manuell håndtering av opplysninger.

CTG

Counter Terrorism Group (CTG) er et europeisk samarbeidsforum innen kontraterror mellom sikkerhetstjenestene i EU, samt Norge og Sveits.

Datascript

Et datascript er et program som for eksempel er konstruert slik at det automatisk finner registreringer som er modne for en manuell gjennomgang iht. kravet til femårsevaluering.

DocuLive

Et arkiv- og saksbehandlingssystem.

Etterforskningssak (e-sak)

Sak opprettet med det formål å undersøke om det foreligger straffbart forhold som faller inn under PSTs ansvarsområde.

Femårsregelen

Krav om at PSTs arbeidsregistreringer skal revurderes dersom de ikke er tilført nye opplysninger i løpet av de siste fem årene.

Forebyggende sak (f-sak)

Sak opprettet med det formål å undersøke om noen forbereder et straffbart forhold som PST har til oppgave å forebygge.

Henleggelse

Beslutning om at en sak avsluttes uten at det er fattet realitetsavgjørelse.

Klareringsmyndighet

Offentlig organ som er tillagt myndighet til å avgjøre om en person skal få sikkerhetsklarering.

Klareringssak

Sak om avgjørelse av en anmodning om sikkerhetsklarering, som krever en vurdering av en persons sikkerhetsmessige skikkethet.

Mappestruktur

Gjennom Windows Utforsker kan man se harddiskens/nettverksstasjonens mappestruktur, herunder alle filer som er behandlet der. For eksempel "I-området".

Mimir

Saksbehandlingsverktøy som brukes i klareringssaker.

Observasjonstid

Avgjørelse om på hvilket tidspunkt anmodning om klarering for en person kan fremsettes på nytt.

Omspurte

Person det anmodes om sikkerhetsklarering for.

PEACE-modellen

Teknikk for gjennomføring av politiavhør. Sikkerhetssamtaler er basert på en variant av PEACE-modellen, som er tilpasset til bruk ved sikkerhetsklareringer.

Personellsikkerhet

Tiltak, handlinger og vurderinger for å hindre at personer som vil kunne utgjøre en sikkerhetsrisiko, plasseres eller er plassert slik at risikoen aktualiseres.

Personkontroll

Innhenting av relevante opplysninger til vurdering av sikkerhetsklarering.

Personopplysning

Opplysninger og vurderinger som kan knyttes til en enkeltperson.

Personellsikkerhetssaksarkiv

Arkiv for oppbevaring av personellsikkerhetssaker.

Sikkerhetsgradert informasjon

Informasjon som etter reglene i sikkerhetsloven skal beskyttes av sikkerhetsmessige grunner. Informasjonen merkes med en sikkerhetsgrad, for eksempel KONFIDENSIELT.

Sikkerhetsklarering

Avgjørelse foretatt av en klareringsmyndighet om en persons antatte sikkerhetsmessige skikkethet for en angitt sikkerhetsgrad.

Sikkerhetssamtale

Samtale som klareringsmyndigheten gjennomfører for å vurdere en persons sikkerhetsmessige skikkethet i en klareringssak.

SIS

Schengen Information System (SIS).

Skjulte tvangsmidler

Etterforskningsmetoder som mistenkte ikke er kjent med bruken av, for eksempel kommunikasjonskontroll, romavlytting og hemmelig ransaking.

Smart

PSTs arbeidsregister.

Smartsak

PSTs arbeidsverktøy for forebyggende saker og etterforskningsaker.

TSC

Terrorist Screening Center (TSC) er del av FBI, som har til formål å identifisere mistenkte eller potensielle terrorister.

Vedlegg 2

Møter, besøk og deltakelse på konferanser mv.

I det følgende redegjøres det kort for møter, besøk, seminarer, konferanser mv. som utvalget og dets sekretariat i løpet av 2014 har deltatt på.

Frokostseminar om personvern

Utvalgsleder deltok i januar 2014 på frokostseminaret «Personvern – tilstand og trender» på Litteraturhuset i Oslo. Seminaret ble arrangert av Datatilsynet og Teknologirådet.

Paneldebatt om Snowden

Koritzinsky deltok i februar 2014 i paneldebatten «Snowden: Helt eller forræder?». Paneldebatten var en del av Menneskerettighetsuka 2014, som ble arrangert av Amnesty på Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo.

Foredrag på NSMs sikkerhetskoneranse

I mars 2014 holdt utvalgsleder et foredrag om den demokratiske kontrollen med EOS-tjenestene på NSMs sikkerhetskoneranse. Sikkerhetskoneransen, som avholdes årlig, har som formål å gi en faglig oppdatering i form av foredrag og demonstrasjoner for virksomheter som er opptatt av forebyggende sikkerhet.

Møte med ny forsvarsminister

Utvalget møtte i mars 2014 forsvarsminister Ine Eriksen Søreide. Bakgrunnen for møtet var å presentere EOS-utvalgets medlemmer, samt å informere statsråden om utvalgets virksomhet mv.

Paneldebatt om overvåking og pressefrihet i Norge

I anledning verdens pressefrihetsdag deltok utvalgsleder i april 2014 i en paneldebatt om overvåking og pressefrihet i Norge. Debatten ble arrangert av Fritt Ord, Norsk Journalistlag, Norsk PEN, Norsk Presseforbund, Norsk redaktørforening, IPI Norge og Den norske UNESCO-kommisjonen.

Personvernkonferanse i Brussel

Tre ansatte i utvalgets sekretariat deltok i april 2014 på konferansen «Annual Conference on Data Protection in the EU 2014» i Brussel. Konferansen, som gikk over to dager, ble arrangert av Europäische Rechtsakademie / Academy of European Law (ERA).

Møte med ny justis- og beredskapsminister

Utvalget møtte i april 2014 justis- og beredskapsminister Anders Anundsen. Bakgrunnen for møtet var å presentere EOS-utvalgets medlemmer, samt å informere statsråden om utvalgets virksomhet mv.

Foredrag for stortingsrepresentanter

I mai 2014 holdt utvalgsleder et foredrag om den demokratiske kontrollen med EOS-tjenestene på et seminar for stortingsrepresentanter om Stortingets kontrollfunksjon og eksterne kontrollorganer.

Besøk av delegasjon fra Moldova

Utvalget mottok i mai 2014 besøk av en delegasjon fra komiteen for nasjonal sikkerhet i Moldovas parlament. Besøket inngikk i en todagers studiereise til Stortinget. Komiteen, som blant annet er ansvarlig for tilsyn av sikkerhetssektoren i Moldova, ønsket blant annet å lære hvordan Moldova bedre kan føre parlamentarisk kontroll med regjering og forvaltning.

Konferanse i London

Koritzinsky deltok i juli 2014 på konferansen “International Intelligence Review Agencies Conference” (IRAAC) i London. Konferansen avholdes hvert andre år og skal være et forum for presentasjon og diskusjon rundt problemstillinger av felles interesse i kontrollen med sikkerhets- og etterretningstjenester.

Foredrag for Hurum Rotaryklubb

Utvalgsleder holdt i august 2014 et foredrag om EOS-utvalget for Hurum Rotaryklubb.

Sekretariatsmøte med Datatilsynet

I september 2014 møtte utvalgets sekretariat Datatilsynet for å diskutere enkelte fagsaker. Blant annet ble bruk av stordata-analyse og den nye politiregisterloven diskutert.

Foredrag ved Forsvarets stabsskole

Koritzinsky holdt i september 2014 et foredrag om EOS-utvalget for masterstudenter i et emne om etterretning ved Forsvarets stabsskole.

Foredrag for Kongsberg Rotaryklubb

Utvalgsleder holdt i september 2014 et foredrag om EOS-utvalget for Kongsberg Rotaryklubb.

Besøk av delegasjon fra Montenegro

I oktober 2014 mottok utvalget besøk av en delegasjon fra sikkerhets- og forsvarskomiteen i Montenegros parlament. Besøket inngikk i et tredagers studiebesøk til Stortinget. Formålet med besøket var å se hvordan parlamentarisk oversikt og kontroll foregår i Norge og hvordan Norge håndterer sikkerhetsutfordringer som også Montenegro står overfor.

Foredrag for Bergen Unge Venstre

Sekretariatsleder holdt i november 2014 et foredrag på et medlemsmøte i Bergen Unge Venstre.

Som ledd i månedens tema, som var internasjonal politikk og sikkerhet, ønsket foreningen et foredrag fra utvalget om skjæringsfeltet mellom etterretning, sikkerhet og personvern.

Møter med evalueringsutvalget for EOS-utvalget

Utvalget har gjennomført to møter med evalueringsutvalget i 2014, henholdsvis i september og i oktober 2014.

Vedlegg 3**Personale**

EOS-utvalgets sekretariat hadde følgende personalsammensetning per 31. desember 2014:

Sekretariatsleder	Henrik Magnusson
Juridisk seniorrådgiver	Silje Sæterdal Hanssen
Juridisk seniorrådgiver	Steinar Sollerud Haugen
Juridisk seniorrådgiver	Ole Henrik Brevik Førland
Juridisk rådgiver	Øivind Fredlund
Juridisk rådgiver	Rozemarijn van der Hilst-Ytreland
Samfunnsfaglig seniorrådgiver	Njord Wegge
Administrativ seniorrådgiver	Lise Enberget
Administrativ sekretær (vikariat)	Tobias Grimstad

Administrativ sekretær Heidi Bjerkan hadde per 31. desember 2014 permisjon fra stillingen sin. Kjetil Otter Olsen er engasjert som teknisk sakkyndig på ti-

mebasis. Teknolog i nyopprettet stilling vil tiltre i juni 2015.

Vedlegg 4**Kontrollloven⁶⁹****§ 1. Kontrollorganet og kontrollområdet**

Stortinget velger et utvalg til å kontrollere etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste som utføres av den offentlige forvaltning eller under styring av eller på oppdrag fra denne.

Kontrollen omfatter ikke overordnet påtalemyndighet.

Forvaltningsloven og offentlighetsloven gjelder ikke for utvalgets virksomhet. Unntatt herfra er forvaltningslovens regler om ugildhet.

Stortinget gir en alminnelig instruks om virksomheten til kontrollutvalget innen rammen av denne lov og fastsetter bestemmelser om dets sammensetning, funksjonsperiode og sekretariat.

Innenfor rammen av lov og instruks utfører utvalget sitt verv selvstendig og uavhengig av Stortinget. Stortinget kan likevel ved vanlig plenarvedtak (stortingsvedtak) pålegge utvalget å foreta nærmere definerte undersøkelser innenfor utvalgets kontrollmandat, og under iakttagelse av de regler og innen de rammer som for øvrig ligger til grunn for utvalgets virksomhet.

§ 2. Formål

Formålet med kontrollen er:

1. å klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, herunder påse at det ikke nyttes mer inngripende midler enn det som er nødvendig etter forholdene, og at tjenestene respekterer menneskerettighetene,
2. å påse at virksomheten ikke utilbørlig skader samfunnslivet,
3. å påse at virksomheten holdes innen rammen av lov, administrative eller militære direktiver og ulovfestet rett.

Utvalget skal iakttå hensynet til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede makter.

Formålet er rent kontrollende. Utvalget kan ikke instruere de kontrollerte organer eller nyttes av disse til konsultasjoner.

§ 3. Kontrollutvalgets oppgaver

Utvalget skal føre regelmessig tilsyn med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste som utføres i den sivile og militære forvaltning.

Utvalget skal undersøke alle klager fra enkeltpersoner og organisasjoner. Av eget tiltak skal utvalget ta opp alle saker og forhold som det ut fra formålet finner riktig å behandle, og særlig slike som har vært gjenstand for offentlig kritikk. Med forhold menes også regelverk, direktiver og praksis.

Utvalgets undersøkelser kan gå utover de rammer som følger av § 1 første ledd, jf. § 2 når det tjener til å klarlegge saker eller forhold som det undersøker i kraft av sitt mandat.

§ 4. Innsynsrett mv.

For å utføre sitt verv, kan utvalget kreve innsyn i og adgang til forvaltningens arkiver og registre, lokaler, installasjoner og anlegg av enhver art. Like med forvaltningen regnes virksomhet mv. som eies med mer enn en halvdel av det offentlige. Utvalgets rett til innsyn og adgang etter første punktum gjelder tilsvarende overfor virksomheter som bistår ved utførelse av etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste.

Enhver som tjenestegjør i forvaltningen plikter på anmodning å tilveiebringe alt materiale, utstyr mv. som kan ha betydning for gjennomføring av kontrollen. Andre har samme plikt med hensyn til materiale, utstyr mv. som de har mottatt fra offentlige organer.

§ 5. Forklaringer og møteplikt mv.

Enhver plikter etter innkalling å møte for utvalget.

Klagere og andre privatpersoner i partsliknende stilling kan på ethvert trinn i saken la seg bistå av advokat eller annen fullmektig i den utstrekning det kan skje uten at graderte opplysninger derved blir kjent for fullmektigen. Samme rett har ansatte og tidligere ansatte i forvaltningen i saker som kan munne ut i kritikk mot dem.

Alle som er eller har vært i forvaltningens tjeneste har forklaringsplikt for utvalget om alt de har erfart i tjenesten.

Pliktmessig avgitt forklaring må ikke foreholdes noen eller fremlegges i retten i straffesak mot avgivener uten dennes samtykke.

Utvalget kan begjære bevisopptak etter domstolloven § 43 annet ledd. Tvisteloven §§ 22-1 og 22-3 gjelder ikke. Rettsmøtene skal være lukket og forhandlingene holdes hemmelige. Forhandlingene holdes hemmelige inntil utvalget eller vedkommende departement bestemmer annet, jf. §§ 8 og 9.

⁶⁹ Lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollloven).

§ 6. Om statsrådene og departementene

Reglene i §§ 4 og 5 gjelder ikke statsrådene, departementene og deres embets- og tjenestemenn, unntatt i forbindelse med klarering og autorisasjon av personer og bedrifter for behandling av graderte opplysninger.

§ 7. (Opphevet ved lov 3 des 1999 nr. 82 (i kraft 15 okt 2000 iflg. res 22 sep 2000 nr. 958).)

§ 8. Uttalelser og meldinger

1. Uttalelser til klagere skal være ugraderte. Opplysning om noen har vært gjenstand for overvåkingsvirksomhet eller ikke, anses som gradert hvis annet ikke blir bestemt. Uttalelser til forvaltningen graderes etter sitt innhold. Utvalget avgjør i hvilken utstrekning dets ugraderte uttalelser eller ugraderte deler av disse skal offentliggjøres. Hvis offentliggjøring må antas å medføre at en klagers identitet vil bli avdekket, skal dennes samtykke foreligge.
2. Utvalget avgir årlig melding til Stortinget om sin virksomhet. Slik melding kan også gis hvis det er avdekket forhold som Stortinget straks bør kjenne til. Meldingene og deres vedlegg skal være ugraderte.

§ 9. Taushetsplikt mv.

Med de unntak som følger av § 8, har utvalget og dets sekretariat taushetsplikt hvis annet ikke blir bestemt.

Utvalgets medlemmer og sekretariat er bundet av regler om behandling av dokumenter mv. som må beskyttes av sikkerhetsmessige grunner. De skal være sikkerhetsklarert for høyeste beskyttelsesgrader nasjonalt og etter traktat Norge er tilsluttet. Stortingets presidentskap er klareringsmyndighet for utvalgets medlemmer. Personkontroll utføres av Nasjonal sikkerhetsmyndighet.

Hvis utvalget er i tvil om graderingen av opplysninger i uttalelse eller meldinger, eller mener at av- eller nedgradering bør skje, forelegger det spørsmålet for vedkommende etat eller departement. Forvaltningens avgjørelse er bindende for utvalget.

§ 10. Bistand mv.

Utvalget kan anta bistand.

Lovens regler gjelder tilsvarende for bistandspersoner. Bistandspersoner skal likevel bare autoriseres for slik beskyttelsesgrad som oppdraget krever.

§ 11. Straff

Forsettlig eller grov uaktsom overtredelse av §§ 4, 5 første og tredje ledd, 9 første og annet ledd og 10 annet ledd i denne lov straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år, hvis ikke strengere straffebestemmelse får anvendelse.

§ 12. Ikrafttreden

Denne lov trer i kraft straks.

Vedlegg 5**Kontrollinstruksen⁷⁰****§ 1. Om kontrollutvalget og dets sekretariat**

Utvalget skal ha 7 medlemmer medregnet leder og nestleder, alle valgt av Stortinget, etter innstilling fra Stortingets Presidentskap, for et tidsrom av inntil 5 år. Det bør unngås at flere enn 4 medlemmer skiftes ut samtidig.

Utvalgets medlemmer skal være sikkerhetsklarert og autorisert for høyeste sikkerhetsgrad nasjonalt og etter traktat Norge er tilsluttet.

Godtgjørelse til utvalgets medlemmer fastsettes av Stortingets presidentskap.

Leder for utvalgets sekretariat tilsettes og lønnplasseres av Stortingets presidentskap etter innstilling fra utvalget. Tilsetting og lønnplassering av det øvrige personalet i sekretariatet foretas av utvalget. Nærmere regler om fremgangsmåten ved tilsetting og adgang til delegering av utvalgets myndighet fastsettes i et personalreglement som skal godkjennes av Stortingets presidentskap. Bestemmelsen i annet ledd gjelder tilsvarende for samtlige tilsatte i sekretariatet.

§ 2. Beslutningsdyktighet og arbeidsform

Utvalget er beslutningsdyktig når 5 medlemmer er til stede. Utvalget skal som hovedregel opptre samlet, men kan dele seg under inspeksjon av tjenestetsteder eller anlegg.

Ved særlig omfattende undersøkelser kan innhenting av forklaringer, besiktigelse på stedet mv. overlates til sekretæren og ett eller flere medlemmer. Det samme gjelder dersom slik innhenting ved det samlede utvalg vil kreve uforholdsmessig arbeid eller kostnad. Ved avhør som nevnt i dette ledd kan utvalget anta bistand. Det er da tilstrekkelig at sekretæren eller ett medlem deltar.

Utvalget kan også ellers anta bistand når det kreves særlig kyndighet.

Personer som tidligere har virket i EOS-tjenestene kan ikke antas som bistandspersoner.

§ 3. Ordensforskrifter

Sekretariatet fører sakjournal og møteprotokoll. Beslutninger og dissenser skal framgå av protokollen.

Uttalelser og bemerkninger som framkommer eller protokolleres under kontroll, anses ikke avgitt uten at de er meddelt skriftlig.

§ 4. Begrensninger mv. i kontrollen

Kontrolloppgaven omfatter ikke virksomhet som angår personer som ikke er bosatt i riket og organisasjoner som ikke har tilhold her, eller som angår utlendinger hvis opphold er knyttet til tjeneste for fremmed stat. Utvalget kan likevel utøve kontroll i tilfeller som her nevnt når særlige grunner tilsier det.

Kontrollen bør innrettes slik at den er til minst mulig ulempe for tjenestenes løpende virksomhet. Det departement Kongen bestemmer kan helt eller i deler suspendere kontrollen under krise og krig inntil Stortinget bestemmer annet. Ved slik suspensjon skal Stortinget straks underrettes.

§ 5. Begrensninger i innsyn

Utvalget skal ikke søke et mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene. Det skal såvidt mulig iakttas hensynet til kildevern og vern av opplysninger motatt fra utlandet.

Mottatte opplysninger skal ikke meddeles annet autorisert personell eller andre offentlige organer som er ukjente med dem uten at det er tjenestlig behov for det, er nødvendig ut fra kontrollformålene eller følger av saksbehandlingsreglene i § 9. I tilfelle tvil bør avgiveren av opplysningene forespørres.

§ 6. Tvist om innsyn og kontroll

Utvalgets beslutninger om hva det skal søke innsyn i og om omfanget og utstrekningen av kontrollen er bindende for forvaltningen. Mot slike beslutninger kan det ansvarlige personell på vedkommende tjenestested kreve inntatt begrunnet protest i møteprotokollen. Etterfølgende protest kan gis av sjefen for vedkommende tjeneste og av forsvarssjefen.

Protester som her nevnt skal inntas i eller følge utvalgets årsmelding.

§ 7. Generelt om kontrollen og uttalelser

Utvalget skal følge prinsippet om etterfølgende kontroll. Utvalget kan likevel kreve innsyn i og uttale seg om løpende saker.

I gjennomføringen av kontrollen og utformingen av uttalelser skal utvalget bygge på prinsippene i sivilombudsmannsloven § 10 første ledd og § 10 annet ledd, første, tredje og fjerde punktum, og § 11. Utvalget kan også gi forslag til forbedringer i administrative og organisatoriske ordninger og rutiner når det kan

⁷⁰ Instruks om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollinstruksen), fastsatt ved stortingsvedtak 30. mai 1995.

tjene til å lette kontrollen eller verne mot at det øves urett.

Før det gis uttalelse i saker som kan munne ut i kritikk eller meningsytringer rettet mot forvaltningen, skal den ansvarlige sjef ha hatt anledning til å uttale seg om de spørsmål saken reiser.

Uttalelser til forvaltningen rettes til sjefen for vedkommende tjeneste eller organ eller til forsvarssjefen eller vedkommende departement hvis det gjelder forhold disse bør kjenne til som instruksjons- og kontrollmyndighet.

Ved uttalelser som gir oppfordring til å iverksette tiltak eller treffe beslutninger skal mottakeren bes om å gi tilbakemelding om hva som blir foretatt.

§ 8. Særlig om klager

Ved mottakelse av klager foretar utvalget de undersøkelser i forvaltningen som klagen tilsier. Utvalget avgjør om klagen gir tilstrekkelig grunn til ytterligere behandling før uttalelse avgis.

Uttalelser til klagere bør være så fullstendige som det er mulig uten å gi graderte opplysninger. Ved klager mot Politiets sikkerhetstjeneste om overvåkingsmessig virksomhet skal det likevel bare uttales om klagen har gitt grunn til kritikk eller ikke. Mener utvalget at en klager bør gis en fyldigere begrunnelse, gir det forslag om det overfor vedkommende departement.

Hvis en klage gir grunn til kritikk eller meningsytringer for øvrig, skal begrunnet uttalelse herom rettes til sjefen for den tjeneste det gjelder eller vedkommende departement. Også ellers skal uttalelser i klagesaker alltid meddeles sjefen for den tjeneste klagen er rettet mot.

§ 9. Saksbehandling

Samtaler med privatpersoner skal skje i avhørsform hvis de ikke bare er av orienterende art. Samtaler med forvaltningens personell skal skje i avhørsform når utvalget finner grunn til det eller tjenestemannen ber om det. I saker som kan munne ut i kritikk mot bestemte tjenestemenn, bør avhørsform i allminnelighet nyttes.

Den som avhøres skal gjøres kjent med sine retter og plikter, jf. kontrollutvalgsloven § 5. Forvaltningens personell og tidligere ansatte kan under avhør i saker som kan munne ut i kritikk mot dem også la seg bistå av en tillitsvalgt som er autorisert etter sikkerhetsloven med forskrifter. Forklaringen skal oppleses til vedtakelse og undertegning.

Personer som kan bli utsatt for kritikk fra utvalget, bør varsles om de ikke allerede kjenner til saken. De har rett til å gjøre seg kjent med utvalgets ugraderede materiale og med gradert materiale som de er autorisert for, alt såfremt det ikke vil skade undersøkelsene.

Enhver som gir forklaring skal foreholdes beviser og påstander som ikke samsvarer med vedkommendes egne, såfremt de er ugradert eller vedkommende er autorisert for dem.

§ 10. Undersøkelser hos departementene

Utvalget kan ikke kreve innsyn i departementenes interne dokumenter.

Dersom utvalget ønsker opplysninger eller uttalelser fra et departement eller dets personell i andre saker enn slike som gjelder departementets befatning med klarering og autorisasjon av personer og bedrifter, innhentes disse skriftlig fra departementet.

§ 11. Tilsyn

1. Tilsynsoppgaven er:

- a) For *Etterretningstjenesten*: å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver og at det ikke øves urett mot noen.
- b) For *Nasjonal sikkerhetsmyndighet*: å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver, å føre kontroll med klareringssaker for personer og bedrifter hvor klarering er nektet, tilbakekalt, nedsatt eller suspendert av klareringsmyndighetene og for øvrig å påse at det ikke øves urett mot noen.
- c) For *Politiets sikkerhetstjeneste*: å føre kontroll med at tjenestens behandling av forebyggende saker og etterforskingssaker, dens bruk av skjulte tvangsmidler, behandling av personopplysninger og utveksling av informasjon med innenlandske og utenlandske samarbeidspartnere, skjer etter det gjeldende regelverk og tilfredsstiller krav til gode rutiner, alt innen rammen av formålet i lovens § 2.
- d) For *Forsvarets sikkerhetstjeneste*: å føre kontroll med at tjenestens utøvelse av personell-sikkerhetstjeneste og annen sikkerhetstjeneste holdes innen rammen av lov og forskriftsverk og tjenestens fastlagte oppgaver, og for øvrig påse at det ikke øves urett mot noen.
- e) For *alle*: å påse at samarbeidet og informasjonsutvekslingen mellom tjenestene holdes innen rammen av de tjenstlige behov og gjeldende regelverk.

2. Tilsynsvirksomheten skal minst omfatte:

- a) halvårlige inspeksjoner av Etterretningstjenesten sentralt med innføring i den løpende virksomheten og slik besiktigelse som finnes nødvendig.
- b) kvartalsvise inspeksjoner av Nasjonal sikkerhetsmyndighet med gjennomgåelse av saker

som nevnt under 1 b og slik besiktigelse som finnes nødvendig.

- c) 6 inspeksjoner årlig av Den sentrale enhet i Politiets sikkerhetstjeneste med gjennomgang av nye saker og løpende bruk av skjulte tvangsmidler, samt minst 10 stikkprøver i arkiver og registre i hvert møte, og med gjennomgang av alle løpende saker minst 2 ganger årlig.
- d) 3 inspeksjoner årlig av Forsvarets sikkerhetstjeneste med gjennomgåelse av virksomheten som klareringsmyndighet, og slik besiktigelse av annen sikkerhetstjeneste som finnes nødvendig.
- e) årlig inspeksjon av PST-enhetene i minst 4 politidistrikter, av minst 2 av Etterretningstjenestens stasjoner og/ eller etterretnings-/sikkerhetstjeneste ved militære staber og avdelinger og av personellsikkerhetstjenesten ved minst 2 departementer/ etater.
- f) inspeksjon av eget tiltak av det øvrige politi og andre organer eller institusjoner som bistår Politiets sikkerhetstjeneste.
- g) for øvrig slik inspeksjon som lovens formål tilsier.

§ 12. Meddelelser til offentligheten

Innen rammen av lovens § 9 tredje ledd jf. § 8 nr. 1 bestemmer utvalget hva som skal meddeles offentligheten i saker som utvalget har uttalt seg om. Ved omtalen av personer skal hensynet til personvernet iakttas også om det ikke gjelder klagere. Tjenestemenn skal ikke navngis eller identifiseres på annen måte uten med vedkommende departements godkjenning.

For øvrig kan lederen eller den utvalget bemyndiger i vedkommendes sted gi meddelelser til offentligheten om en sak er under undersøkelse og om den er ferdigbehandlet eller når den vil bli det.

§ 13. Forholdet til Stortinget

1. Bestemmelsen i § 12 første ledd gjelder tilsvarende for utvalgets meldinger og årsmeldinger til Stortinget.
2. Hvis utvalget anser at hensynet til Stortingets

kontroll med forvaltningen tilsier at Stortinget bør gjøre seg kjent med graderte opplysninger i en sak eller et forhold det har undersøkt, skal det i særskilt melding eller i sin årsmelding gjøre Stortinget oppmerksom på det. Det samme gjelder dersom det er behov for ytterligere undersøkelser om forhold som utvalget selv ikke kan komme videre med.

3. Innen 1. april hvert år avgir utvalget melding til Stortinget om sin virksomhet i det foregående år. Årsmeldingen bør omfatte:
  - a) En oversikt over utvalgets sammensetning, møtevirksomhet og utgifter.
  - b) En redegjørelse for utført tilsyn og resultatet av det.
  - c) En oversikt over klagesaker fordelt etter art og tjenestegren og med angivelse av hva klagen har resultert i.
  - d) En redegjørelse for saker og forhold tatt opp av eget tiltak.
  - e) En angivelse av eventuelle tiltak som er bedt iverksatt og hva det har ført til, jf. § 6 femte ledd.
  - f) En angivelse av eventuelle protester etter § 5.
  - g) En omtale av saker eller forhold som bør behandles av Stortinget.
  - h) Utvalgets alminnelige erfaringer med kontrollen og regelverket og mulige behov for endringer.

§ 14. Økonomiforvaltning, utgiftsdekning til innkalte og sakkyndige

1. Utvalget har ansvaret for den økonomiske styringen av utvalgets virksomhet, og fastsetter egen instruks for sin økonomiforvaltning. Instruksen skal være godkjent av Stortingets presidentskap.
2. Enhver som blir innkalt til utvalget har krav på å få sine reisekostnader dekket etter det offentlige regulativ. Tap i inntekt erstattes etter reglene for vitner ved domstolene.
3. Sakkyndige godtgjøres etter salærforskriftene ved domstolene. Høyere satser kan avtales. Andre bistandspersoner godtgjøres etter satsene i komitéregulativet dersom annet ikke blir avtalt.

